

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Himmel eller helvete?

- En studie om förekommande argument gällande konfessionella friskolor i dagstidningarnas debattsidor samt hur den praktiska verksamheten bedöms av Skolverket

Magnus Högberg

Människan i världen III LAU350

Handledare: Bo Andersson

Rapportnummer: HT06-2611-078

Abstract

Examinationsnivå: Examensarbete, 10 p

Titel: Himmel eller helvete?

- En studie om förekommande argument gällande konfessionella friskolor i dagstidningarnas debattsidor samt hur den praktiska verksamheten bedöms av Skolverket

Författare: Magnus Högberg

Termin och år: HT-06

Institution: Institutionen för pedagogik och didaktik

Handledare: Bo Andersson

Rapportnummer: HT06-2611-078

Nyckelord: Fristående skolor, friskolor, religion, värdegrund, läroplaner

Syftet med denna studie har varit att undersöka vilka argument som förekommer i dagstidningarnas debattartiklar gällande konfessionella friskolor samt att undersöka hur den praktiska verksamheten bedöms uppfylla målen i läroplaner och värdegrunden. Utifrån detta syfte har jag formulerat tre frågeställningar:

- Vilka argument framförs i dagstidningarnas debattsidor gällande de konfessionella friskolorna?
- Hur relaterar argumenten i debattartiklarna till läroplanerna och värdegrunden?
- Hur bedömer Skolverket att de konfessionella friskolornas praktiska verksamhet uppfyller målen i läroplanerna och värdegrunden?

Metoden jag har valt för att uppnå mitt syfte är en kvalitativ metod kallad analytisk induktion. Analytisk induktion har till syfte att nå en djupare förståelse istället för att generalisera och därför har jag gjort ett medvetet urval och valt ut 12 stycken debattartiklar samt två inspektionsrapporter från Skolverket. Ur dessa har jag plockat ut förekommande begrepp som jag därefter kategoriserat och slutligen analyserat och genererat en teori.

Mina resultat pekar mot att de vanligaste argumenten för- och emot konfessionella friskolor innefattar segregation, integration, religionsfrihet, barnens rätt till frihet från religion, kunskapsrelativism och huruvida dessa skolor uppfyller målen i läroplaner samt värdegrunden. Undersökningen av inspektionsrapporterna gav skilda svar, en bedömde att verksamhetens problem inte kunde kopplas till skolornas profil, den andra inspektionsrapporten hade flera påpekanden om uppfyllandet av läroplaner och värdegrund..

Min studie visar på att formuleringarna och de uttryckta målen i läroplanerna och värdegrunden skapar utrymme för tolkningar. Beroende på religiös och kulturell bakgrund tolkas läroplanerna och värdegrundens mål olika. Denna studie belyser och problematiserar de olika tolkningarna och kan förhoppningsvis bidra till en ökad kunskap om de värden som läroplanerna och värdegrunden vill förmedla och på så vis hjälpa läraren i sin utövning då man med stor sannolikhet kommer att stöta på de problem som denna studie behandlar. Resultatet har enligt mig även visat på att lärarutbildningen behöver lägga större vikt på uttolkningen av läroplanerna och värdegrunden och betona intentionerna bakom formuleringarna.

Förord

Eftersom denna studie är avslutningen på min lärarutbildning vill jag passa på att tacka en del människor som hjälpt mig på vägen mot min examen. Jag vill inleda med att tacka min handledare för detta arbete, Bo Anderson, för sin tillgänglighet och vägledning i mitt arbete.

Jag skulle även vilja tacka ett antal lärare, seminarieledare och föreläsare jag haft under min utbildning, problemet är att jag har glömt deras namn och tillhörande fakulteter. Så istället för att namnge de få jag kommer ihåg vill jag fortsätta detta förord med att tacka några jag aldrig glömmet: Birgitta, Maria och Susanne på Vuxenutbildningen i Stenungsund. Utan deras engagemang hade jag aldrig skrivit detta examensarbete. Jag hade med största sannolikhet aldrig påbörjat min lärarutbildning om det inte vore för dem. Birgitta, Maria och Susanne gav mig självförtroende och vilja att använda mitt språk. Detta har utan överdrift förändrat mig och hur jag ser på mig själv. För detta är jag dem otroligt tacksam.

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Begrepp	6
1.3 Disposition	7
2 Litteraturgenomgång	8
2.1 Varierande syner och perspektiv	8
2.1.1 Skolan och demokratin	8
2.1.2 Skolan, segregation och integration	10
2.1.3 Skolan och religionen	13
2.1.4 Skolan och jämställdhet	16
2.1.5 Skolan, allsidighet, saklighet och auktoritet	18
2.2 Sammanfattning av litteraturgenomgången	21
3 Preciserat syfte	22
3.1 problemformulering, syfte och frågeställningar	22
4 Metod	24
4.1 Metodval	24
4.2 Urval och analysprocess	24
4.3 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	26
4.4 Etik	26
5 Resultat	27
5.1 Dagstidningarnas debattartiklar	27
5.1.1 Segregation och utanförskap eller integration?	27
5.1.2 Religionsfrihet eller frihet från religion?	29
5.1.3 Uppfylls målen i läroplanerna och värdegrunden eller ej?	31
5.2 Skolverkets inspektioner	34
5.2.1 Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning	35
5.2.2 Inspektion av Livets Ords skolor i Uppsala	37
5.3 Sammanfattning av resultatbeskrivning	39
6 Diskussion	42
6.1 Diskussion om resultat och litteraturgenomgång	42
6.1.1 Segregation, integration och mångfald	42
6.1.2 Kampen om barnen	44
6.1.3 Kunskapsrelativism eller alternativ vetenskap?	46
6.1.4 Uppfyllandet av läroplanerna, skollagen och värdegrunden	47
6.1.5 Betydelsen för skolväsendet	51
6.1.6 Förslag till fortsatt forskning	51
7 Litteratur- och källförteckning	52

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den svenska skolans historia är i hög grad en historia om religion och sekularisering. Folkskolan som infördes 1842 var i det närmaste helt underställd kyrkan och katekesundervisning var den dominerande undervisningen. Utbildning i den form som vi nu associerar till var det inte frågan om, eleverna skulle fostras till kristna samhällsmedborgare. Men kravet på en separering av kyrkan och religionsundervisning från skolan kom redan i slutet på 1800-talet, då främst av arbetarrörelsen. Intressant är att redan på 1890-talet framfördes argument som ”religionsfrihet” och ”objektivitet” av vissa debattörer i frågan om religionsundervisningen.¹ Samma argument används i dagens debatt om de konfessionella friskolorna. Under 1900-talets första del skedde en gradvis ökning av det statliga inflytandet och kyrkans påverkan minskade. Kristendomsundervisningen gick nu ifrån att vara av konfessionell art till en mer objektiv och konfessionsfri undervisning. 1962 infördes en ny obligatorisk grundskola, i och med detta avskaffades det mer än sekelgamla parallellskolesystemet med folkskola och läroverk.² Samma år avslutades även den pågående sekulariseringen av skolan när kyrkan och skolan skiljdes åt helt och genom läroplanen Lgr62 fastställde riksdagen att undervisningen skulle vara konfessionslös.³

Fram till 1970-talet präglades den svenska skolans utveckling av centralisering. Denna utveckling bröts nu och ersattes av en decentraliseringsfilosofi som innebar att staten fastställde mål för att garantera en likvärdig utbildning, men kommunerna tog över ansvaret för driften av den pedagogiska verksamheten. Statsbidragssystemen ändrades även så att kommunerna fick friare händer att disponera resurserna och skapa lokala variationer.⁴ Genom friskolereformen som kom 1992 garanterades skolor som var godkända för vanlig skolplikt, medel av den kommun där de var verksamma. Detta var starten till den massiva ökning av friskolor som vi sett fram tills idag.

Konfessionella friskolor är ingen ny företeelse, inte heller debatten om dem. Redan 1955 etablerades den judiska Hillelskolan i Stockholm och en het debatt utbröt om skolan skulle beviljas statsbidrag, vilket så gjordes 1963 med motiveringen att ”barnen ur dessa familjer var ofta särskilt ömtåliga och behövde en skol- och kamratmiljö som var uppmärksam på deras särskilda svårigheter”.⁵ Dagens debatt om de konfessionella friskolorna har flera dimensioner. I debatten kan man urskilja politiska, kulturella, juridiska, filosofiska och religiösa argument för- och emot religiösa friskolor och friskolor generellt. Men en viktig del av kritiken kan härledas till deras huvudmän, d.v.s. vem eller vilka som ligger bakom skolan. I många fall utpekas enskilda grupperingar av de konfessionella friskolorna och oftast är det de muslimska friskolorna samt evangelikala grupper som Livets Ord som får klä skott för kritiken. De är sällan man refererar till judiska eller katolska friskolor när man argumenterar mot de religiösa friskolorna.⁶

¹ Karl-Göran Algotsson, *Från katekestväng till religionsfrihet*, Uppsala, Rabén & Sjögren, 1975, s. 40

² Gunnar Richardson, *Svensk utbildningshistoria*, Lund, Studentlitteratur, 1994, s. 59, 66

³ Håkan Blomqvist, *De små stegens tyranni*, Humanisterna, 2002, hämtad 20 November 2006,

[<http://www.humanisten.org/humanisten/1y2002/desmastegenstyranni.html>]

⁴ G. Richardson, *Svensk utbildningshistoria*, s. 96ff

⁵ K-G. Algotsson, *Från katekestväng till religionsfrihet*, s. 461f

⁶ Olle Brandt, *Sverige behöver friskolorna*, Signum, 2006, hämtad 22 November 2006,

[<http://www.signum.se/signum/template.php?page=read&id=2614>]

Många människor har en aversion mot islam eller känner rädsla. I en attitydundersökning från 1990 framkom det att endast två procent av de tillfrågade hade en ”mycket eller ganska positiv inställning till islam”, medan närmare 65 procent hade en ”mycket eller ganska negativ inställning”. En klar majoritet ansåg också att islam inte var förenligt med demokrati och medförde kvinnoförtryck.⁷ Denna negativa inställning har förmodligen förstärkts genom de senaste årens terrordåd med religiös anknytning som i perioder dominerat innehållet i media. Reaktionerna och debatten som följde av de så kallade ”Mohammed-teckningarna” och kvinnlig könsstympning har säkerligen spätt på denna rädsla och misstänksamhet ytterligare. Livets Ord har figurerat flitigt i media ändå sedan rörelsen startades av Ulf Ekman 1983. Att en av Sveriges mest kända människor - Carola Sörngaard - var medlem i rörelsen gjorde att den massmediala uppmärksamheten blev enorm. En personkult kring ledaren Ekman och främmande inslag som tungomålstalande, demonutdrivning och framgångsteologi var säkert bidragande till den många gånger negativa publiciteten som förstärktes av avhoppande medlemmar som berättade om indoktrinering och en sektliknande rörelse som blint lyder sin ledare.⁸

Skollagen för de frivilliga skolformerna säger att undervisningen i skolan ska vara icke-konfessionell. Men inom ramen för att de uppfyller allmänna mål och värdegrund kan en fristående skola ha en konfessionell inriktning.⁹ Denna paradox belyser den komplexitet frågan om de konfessionella skolorna innehar. Men det är inte den enda paradoxen i läroplanerna. Värdegrundsformuleringen ”I överrensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism...”, som är en politisk kompromiss, har sammanlänkat två livsåskådningar som står på var sin sida i debatten.¹⁰ Humanismen har en sekulariserad syn på moral. En etik som baseras på mänskliga och naturliga värden i förnuftets anda. Den kristna etiken baserar sig på religiösa skrifter.¹¹ Jag får anledning att återkomma till detta senare i uppsatsen.

De inbyggda paradoxerna i läroplanerna och dess formuleringar ger möjlighet för subjektiva tolkningar, som i förlängningen ställer frågor om tolkningsföreträde. Detta skapar underlag för en problematisering om de tvetydiga målen. Men värdegrundens innehåll som ger sken av att vara universellt, med mål och en etik som framstår som allmängiltig, är också ifrågasatt i den rådande diskussionen. Genom de konfessionella skolornas religiösa, mono-etniska och kulturella inslag, ställs en rad berättigade frågor om deras uppfyllande av läroplaner och skollagar och om hur undervisningen relaterar till värdegrunden i praktiken. Frågan om de konfessionella friskolornas existensberättigande är av den dignitet och särart att ”oheliga” politiska allianser formas, och enskilda politikere och partiers ståndpunkter, intar en ställning och för fram krav som ligger långt ifrån den ideologi de företräder.

1.2 Begrepp

Jag kommer här att förklara ett antal begrepp som förekommer i detta arbete. Begrepp som inte listas här kommer att ges en förklaring i den löpande texten.

Religiösa/konfessionella friskolor:

⁷ Jonas Otterbeck, *Stereotyper styr vår syn på islam*, Lärarförbundet, 2001, hämtad 22 November 2006, [<http://www.lararforbundet.se/web/papers.nsf/Documents/003E9D8A>]

⁸ *Gud, makt och pengar*, redigerad av Arne Gustafsson, Uppsala, Argus Förlag, 1988, s. 38ff

⁹ *Lärarens handbok*, Solna, Lärarförbundet, 2002, s. 89

¹⁰ *Lärarens handbok*, s. 9

¹¹ Christer Sturmark, *Tro och vetande 2.0*, Falun, Nya Doxa, 2006, s. 55

Jämsides med det offentliga skolväsendet i Sverige finns det så kallade fristående skolor. Kännetecknande för dessa skolor är att de har en annan huvudman (ägare) än de som anordnas av kommun eller landsting.¹² Religiösa och konfessionella friskolor är således dylika skolor med en religiös profil. Till denna benämning brukar man även räkna många etniska och kulturellt inriktade skolor. De bedöms ändå vara konfessionella i sin profilering.¹³

Kreationism:

Kreationism är generellt en religiös eller metafysisk åskådning som inte godtar den vetenskapliga beskrivningen av livets utveckling i evolutionsteorin och istället förespråkar övernaturlig design, oftast utförd av någon gudomlig skapare. Kreationism var ursprungligen föreställningen att världen och/eller livet är skapat av en eller flera gudom(ar). Med kreationism förstås idag sällan denna filosofiska eller religiösa föreställning, som inte ersätter vetenskapliga utsagor inom fysik eller biologi. Idag betyder kreationism snarare religiös bokstavstro gällande skapelsen, i detta fall ställd som motsats till vetenskapen.¹⁴

Intelligent design:

Intelligent design (ibland förkortat **ID**) är en särskilt i USA mycket omdebatterad variant av kreationismen, som av dess förespråkare förs fram som ett alternativ till evolutionsteorin. Det är en pseudovetenskaplig uppfattning, med huvudtanken att livet på jorden är alltför komplext för att ha kunnat uppstå genom evolutionära mekanismer och att det istället visar tecken på att vara designat. Det måste därför enligt Intelligent design finnas en icke specificerad "intelligent konstruktör" bakom skapelsen, en tanke som presenterades redan 1802 av William Paley. Förespråkarna hävdar att Intelligent design inte är kreationism, men detta har inte blivit accepterat. Det vetenskapliga samfundet avfärdar intelligent design som pseudovetenskap med religiös grund.¹⁵

1.3 Disposition

I kapitlet som följer, "Litteraturgenomgång", (kapitel 2) kommer jag att redovisa de olika perspektiv och utgångspunkter som litteratur och teoriansknytande material har gällande ämnet för mitt arbete. I kapitel 3 kommer jag att redovisa mitt preciserade syfte, min problemformulering och mina frågeställningar. I kapitel 4 kommer jag att förklara och motivera mitt val av metod samt min metods för- och nackdelar. I kapitel 5 redovisas resultaten av mina undersökningar som rör vilka argument som förekommer i dagstidningarnas debattsidor samt hur de konfessionella friskolornas praktiska verksamhet anses vara i enlighet med läroplaner, värdegrunden och skollagen. Diskussionen om mina resultat i relation till litteraturen hålls i detta arbetes sista kapitel (kapitel 6) Här kommer jag att analysera mina resultat och jämföra dessa med litteraturen och relatera materialet till läroplaner, värdegrunden och skollagen. Diskussionens konsekvenser för skolväsendet samt förslag till vidare forskning avslutar detta kapitel och arbete.

¹² Skolverket, "Fristående skolor", hämtad 28 December 2006, [<http://www.skolverket.se/sb/d/379>]

¹³ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 2

¹⁴ *Kreationism*, Wikipedia, hämtad 28 December 2006, [<http://sv.wikipedia.org/wiki/Kreationism>]

¹⁵ *Intelligent design*, Wikipedia, hämtad 20 December 2006, [http://sv.wikipedia.org/wiki/Intelligent_design]

2 Litteraturgenomgång

I studiens bakgrundbeskrivning betonas paradoxerna och de många möjligheterna till tolkningar av läroplaner, skollagar och värdegrundens innehåll. Litteraturgenomgången kommer att belysa dessa perspektiv och problematisera de olika tolkningarna. Vissa författare i denna genomgång använder politiskt laddad argumentation angående konfessionella friskolor. Andra författare tar det kulturella och religiösa perspektivet när de diskuterar de problem, möjligheter och frågeställningar dessa skolor skapar. I Litteraturgenomgången ingår även flera statliga rapporter angående de konfessionella friskolorna och tillhörande ämnen. Dessa rapporter har jag försökt att relatera till förekommande texter från övrig litteratur.

2.1 Varierande syner och perspektiv

2.1.1 Skolan och demokratin

Professor Tomas Englund ser en allvarlig fara i de framväxande friskolorna och han betonar särskilt de konfessionella. Han menar att den förskjutning som pågår, med den offentliga skolans upplösning till förmån för de privata alternativen, är den mest betydelsefulla av alla förändringar på sikt. Englund skriver att den viktigaste förändringen är att synen på skolans uppgift ändras; från att vara ett medel för sammanhållning och demokratiförberedelse till att bli ett privat medel för ”behovstillfredsställelse, karriärväg eller ideologiförmedling”.¹⁶ Englund betecknar denna förskjutning från det offentliga till det privata som en förskjutning från ”public good” till ”private good”. I ”public good”-perspektivet är en tillförsäkrad rätt till en likartad utbildning tillhandahållen av stat eller kommun, och innehåll och utformning är ett resultat av kollektiva demokratiska beslut. I ”public good”-perspektivet är istället det avgörande att bestämmanderätten över utbildningens innehåll och form tillfaller föräldrarna. Den möjlighet för föräldrarna att skraddarsy sina barns utbildning kommer av synsättet att barnens förmågor och kapaciteter är personliga och individuella egendomar, jämställt med annan egendom. Rätten till dessa egendomar tillfaller då barnen och föräldrarna.¹⁷

Men enligt Englund är det inte bara utbildningens form och innehåll som skall vara demokratiskt. Utbildningen har även en viktig funktion i att vara demokratifostrande. I Lpo94 behandlas den demokratiska fostran så här:

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Den skall utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar.¹⁸

Englund menar att den offentliga skolan, genom sin uppgift att belysa pluralism, försvagas och urholkas av de privata skolornas framfart med sin betoning på individualism. De privata skolorna med sin profilering och likriktning begränsar pluralismen även hos de offentliga skolorna. Eleverna kommer då inte att möta pluralismen i skolan, utan *en* värdebas och de i konfessionella skolornas fall, *en* gemensam religion. Det blir ett pluralistiskt skolsystem, men knappast en pluralistisk skola.¹⁹ Englund går så långt att han citerar den liberala politiska filo-

¹⁶ *Utbildningspolitiskt systemskifte?*, redigerad av Tomas Englund, Stockholm, HLS Förlag, 1996, s. 15f

¹⁷ T. Englund, *Utbildningspolitiskt systemskifte*, s. 109

¹⁸ *Lärarens handbok*, s. 11

¹⁹ T. Englund, *Utbildningspolitiskt systemskifte?*, s. 127f

sofen Amy Gutmann som i detta citat vill förbjuda privata skolor med argumentet att den offentliga skolan förlorar sin uppgift att förlora din demokratiska mission:

As more and more parents pull their children out of public schools, public schools will be increasingly incapable of fulfilling their democratic purposes. By this logic, private schooling must be prohibited so as to fulfil the democratic purposes of public schooling. While a prohibitionist policy deprives dissatisfied parents of the freedom to take their children out of public schools, it supports their freedom to participate as citizens in the control of public schools.²⁰

Noterbart är att detta är skrivet av en liberal politisk filosof. Skiftet från "Public good" till "private good" brukar annars tillskrivas nyliberalismen i samhället.²¹ Englund menar vidare att den likriktade privata skolans brist på pluralism och på grund av sin värdebas, ifrågasätter de övergripande målen om demokratiföstran i läroplanerna. Han ställer frågan om en nationell gemensam läroplan skall överges eftersom de privata skolornas existens anses överensstämma med läroplanen.²² Men allra hårdast i sin kritik är Englund mot, som han benämner, "privatskolor på religiöst fundamentalistisk grund". Han anser att det föreligger en risk att skolans värdegrund och dess uppgifter klingar falskt när religiöst fundamentalistiska skolor bedöms vara överensstämmande med läroplanernas demokratiintentioner. Kommer det dessutom uppstå elitskolor vid sidan av dessa religiöst fundamentalistiska skolor är "likvärdighetsambitionen helt tömd på sitt innehåll."²³

Englund fortsätter sin kritik mot de fundamentalistiska skolorna men går även hårt åt läroplanerna, som han anser inte vara skrivna med de fundamentalistiska skolorna i åtanke.

I Lpo94 finns skrivningen:

Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen skall vara saklig och allsidig. Alla föräldrar skall med samma förtroende kunna skicka sina barn till skolan, förvissade om att barnen inte blir ensidigt påverkade till förmån för den ena eller andra åskådningen.²⁴

I de fundamentalistiska skolorna föreligger en risk för indoktrinering och en påverkan som är antidemokratisk. Detta ses inte som ett problem enligt Englund.. Därmed är det den patriarkala rätten, som tillskrivs föräldrarna, som är utgångspunkten. Inte barnens rätt.²⁵

Den sammanhållning mellan skilda sociala grupper och det gemensamma innehållet i skolan, har skapat förutsättningar för samhörighet och förståelse för de möjligheter som finns inbyggda i politiken för att lösa konflikter genom samtal. Detta har varit möjligt på grund av att läroplaner och att skolans sätt att fungera har bestämts gemensamt under demokratiska former. Det medel som gjort det möjligt för barnen att frigöra sig från ensidig påverkan från hemmen, har varit stat och läroplaner. Tack vare skolsystemet har "det uppväxande släktet" kunnat lyftas ur den privata sfären och hemmets värderingar. Men i den skola som nu utvecklas fräntas barnen denna medborgeliga rättighet och istället betraktas barnen som föräldrarnas egendom och socialiseras till föräldrarnas värderingar, enligt Englund.²⁶

²⁰ T. Englund, *Utbildningspolitiskt systemskifte?*, s. 128

²¹ *Friskolereformen – konfessionsskolans återkomst*, Analys & kritik, 2005, hämtad 22 November 2006, [http://www.analyskritik.press.se/Sverige/Skola/Friskolereformen.htm]

²² T. Englund, *Utbildningspolitiskt systemskifte?*, s. 128

²³ T. Englund, *Utbildningspolitiskt systemskifte?*, s. 146

²⁴ *Lärarens handbok*, s. 10

²⁵ T. Englund, *Utbildningspolitiskt systemskifte*, s. 147

²⁶ T. Englund, *Utbildningspolitiskt systemskifte?*, s. 154

Elisabeth Gerle, som är forskare vid teologiska institutionen i Lund och lektor vid Malmö Högskola, tar i *Mångkulturalismer och skola* upp det Tomas Englund skriver. Hon kommenterar det med att ”en stark medelklass har tröttnat på att andra fattar beslut och vill bestämma själv. Dit hör rätten att välja utbildning för sina barn.”²⁷ Detta kan sägas vara det den andra sidan att se på saken. Hon skriver vidare att friskolor är en möjlighet att utöva en personlig såväl som kulturell frihet i det offentliga. Det privata gör anspråk på mer utrymme inom det offentliga. Gerle förklarar det med att skoldebatten hamnar i en brytpunkt mellan liberala krav på frihet att välja och självständighet, och en, som hon skriver ”mer nytto- eller omsorgsinriktad etik med utilitariska respektive nyaristoteliska förtecken”. Med detta menar förmodligen Gerle att den etik t.ex. Englund förespråkar är mer inriktad på allmän lycka för majoriteten (välfärd) och en dygdetik som syftar på att bli en ”bra människa”. Hon skriver vidare att om den ena sidan har en strikt tro på individens förmåga, som förbiser att ingen individ är helt självständig eller utan band till sin omgivning, så är den andra parten fast i sin tro på ”det starka samhällets förmåga”.²⁸ De konfessionella friskolorna konkretiserar Gerles fråga om vi håller på att skapa ett samhälle som låter hufvuderna eller marknaden avgöra vad som är bäst för individen inom de frågor, som tidigare avgjordes av samhället genom demokratiskt tagna beslut. Denna konkretisering kommer av att de konfessionella friskolorna styrs och utformas av patriarkala, privata och ekonomiska intressen.²⁹

Englund poängterar det offentliga skolväsendets demokratiuppdrag och att det bara är inom den offentliga skolan demokratiuppdraget är genomförbart. Trots detta får den svenska integrationspolitiken kritik av Naziha Ghazal, rektor för svenska inter-kulturella skolan. Hon menar att integrationspolitiken enbart betonat svenskundervisningen och negligerat demokrati-fostran. Hon menar att många invandrare kommer från odemokratiska och totalitära länder. Här i Sverige förväntas de förstå innebörden av demokrati och dess förening med individuellt ansvar. Demokrati är en process man måste lära sig, och här har då skolan brustit enligt Ghazal.³⁰

2.1.2 Skolan, segregation och integration

Den litteratur som behandlar och utreder de konfessionella skolornas effekter är i stort sett Skolverkets utredningar och rapporter. Majoriteten av övrig litteratur hänvisar till dessa rapporter och utredningar. Skolverkets rapport *Barn mellan arv och framtid* som kom 1997, hade till syfte att utifrån ett elevperspektiv, utreda de konfessionella, etniska och språkliga skolornas segregeringseffekter. Rapporten fastslår att de skolor som uppvisar den allvarligaste problembilden är de muslimska eller arabiska friskolorna. Dessa skolor vänder sig till elever av invandrarbakgrund som redan i hög grad kan sägas vara ekonomiskt och socialt marginaliserade. Utredningen fastslår att dessa elevers integration är avhängig att de får en likvärdig utbildning med vad resterande elever i Sverige får. Om inte detta uppfylls är risken att deras skolval befäster ett segregationsmönster som till och med riskerar att stärkas.³¹

Just de muslimska skolorna påvisar brister i kvalitén som på sikt kan leda till problem med integreringen i det svenska samhället. Däremot visar inte undersökningen på enbart negativa sidor med dessa skolor. Ambitionerna för kunskapsinhämtning i dessa skolor är många gånger större än vad som kan sägas vara fallet med det offentliga skolväsendet. Rapporten fastslår att

²⁷ Elisabeth Gerle, *Mångkulturalismer och skola?*, Utbildningsdepartementet: Värdegrundsprojektet, 2000, s. 21

²⁸ E. Gerle, *Mångkulturalismer och skola?*, s. 21f

²⁹ E. Gerle, *Mångkulturalismer och skola?*, s. 23

³⁰ E. Gerle, *Mångkulturalismer och skola?*, s. 20

³¹ SOU 1997:810, *Barn mellan arv och framtid. Konfessionella, etniska och språkligt inriktade skolor i ett segregationsperspektiv*, Skolverkets rapport Dnr. 97:810, s. 4

om dessa skolor lyckas omsätta sina ambitioner i praktiken kan de aktivt medverka till en bättre integrering av dessa grupper av elever.³² Rapporten tar även upp den målbivalens som föreligger när det kommer till begreppet integration. Segregation kan sägas ha en negativ klang medan integration ofta uppfattas som något positivt. Detta trots att vi sägs leva, och att det i framtiden är önskvärt med ett mångkulturellt samhälle. Regeringens formuleringar ser det inte som önskvärt att det sker en fullständig assimilering av etniska, språkliga eller kulturella grupper i dessa minoritetskulturers integrationsprocess. De konfessionella skolorna ställer denna ambivalens på sin spets då vi dels har det svenska samhällets krav på en gemensam värdegrund, utbildning och fostran, å den ena sidan och invandrares rätt att föra sitt kulturella, språkliga och religiösa arv vidare, å den andra sidan.³³

Barn mellan arv och framtid tar upp de argument som förespråkarna för de konfessionella friskolorna framhåller; att skolorna är positiva verktyg i en integrationsprocess då dessa barn måste känna en stolthet och trygghet över sitt språkliga, kulturella och religiösa arv för att kunna integreras i ett svenskt samhälle. De konfessionella skolorna är de skolor som har de bästa förutsättningarna för att tillgodose barnen detta. Rapportens analyser och slutsatser har dock inte gått att förankra i en stabil empiri då de undersökta skolornas verksamma tid är för kort. Det har således inte gått att mäta och undersöka några verkliga effekter. Det är därför svårt att ge några objektiva och väl underbyggda slutsatser om dessa skolors segregeringseffekter.³⁴

Utredningen *I god tro* tar upp segregation ur ett annat perspektiv. Utredningen beskriver begrepp och mekanismer bakom minoritets- och majoritetskulturers handlade och deras sätt att se på sig själva. Etnocentrismen, dvs. att sätta den egna kulturen i centrum, får störst genomslagskraft i majoritetskulturens förhållande till minoritetskulturen. Majoritetskulturen tar fasta på det som är *annorlunda* och *skillnaderna* mellan ”oss” och ”dom”. Det som majoritetskulturen uppfattar som obegripligt, onaturligt och irrationellt leder till en känsla av främlingskap. Majoritetskulturen ser även gärna det *annorlunda* som synonymt med *problem*. Kontroll över barnens socialisation är minoritetskulturens viktigaste överlevnadsstrategi men det förekommer även andra strategier, t.ex. *isolering*, dvs. en inskränkning av kontakter med det övriga samhället. Detta kan ibland även innefatta fysisk isolering i enklaver. Denna isolerings tänkta syfte är att minimera påverkan utifrån.³⁵

Detta är något Jan Samuelson tar upp i *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*. Samuelson, som har en doktorexamen i religionshistoria med inriktning på islam, beskriver integrationsfrågan ur ett annat perspektiv – vill alltid vissa minoritetskulturer integreras i det svenska samhället? Hans svar är nekande. Aktivt troende muslimers inställning till det svenska samhället formulerar han som ”hellre segregation än assimilation”. Är priset för deras integration i det svenska samhället att deras kultur och religion utarmas och assimileras in i majoritetskulturens är det bättre med segregation.³⁶ Samuelson menar att debatten hela tiden präglas av att integration är något önskvärt från båda sidor, men att det föreligger så är inte helt självklart. Det kan t.o.m. förhålla sig så att båda parter önskar en begränsad integration, en integration som inskränker förhållandet mellan majoritetskultur och minoritetskultur till ekonomiska transaktioner och förhållandet mellan myndighet och klient.³⁷

³² SOU 1997:810, s. 4

³³ SOU 1997:810, s. 6

³⁴ SOU 1997:810, s. 7

³⁵ SOU 1998:113, *I god tro - Samhället och nyandligheten*, Stockholm, Socialdepartementet, 1998, s. 226-230

³⁶ Jan Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, Lund, Studentlitteratur, 1999, s. 93

³⁷ J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 130f

Aktivt troende muslimer har en stark önskan att behålla och överföra sin trosuppfattning till nästa generation. Detta upplevs som en absolut plikt mot gud. Att upprätthålla islam är det ideologiska målet för troende muslimer. Denna strategi som är uttalad hos muslimska ledare kan vi se i deras vilja att skapa egna institutioner, t.ex. skolor som baseras på islam. Detta är ett medel för att överföra islamska värderingar. Genom upprättandet av egna institutioner, som skolor, begränsas kontakterna med majoritetskulturen. Muslimska ledare är medvetna om att detta innebär både för- och nackdelar. Men då utbytet med majoritetskulturen begränsas, underlättar detta att bevara islam i dess klassiska form. Ett "svenskt islam" skulle uppfattas som en styggelse av muslimska ledare då det skulle avvika från det "sanna, eviga islam". Dessa avvikelser är enligt Samuelson a priori falska.³⁸

Socialiseringsprocessen som innebär ett överförande av attityder, identiteter och normer till barnen är grundläggande. Men genom att föräldrarna inte har samma auktoritet som i ursprungslandet, en avsaknad av ett socialt nätverk som backar upp värderingarna och föräldrarnas språksvårigheter, leder detta till ett nästan omvänt förhållande – barnen, genom sina svenskkunskaper, blir de som får hjälpa föräldrarna i sociala situationer av olika slag. Samuelson ställer frågan om denna försvagade familj kan konkurrera med den svenska skolan när det kommer till att överföra sin islamiska trosprofil. Den svenska skolans värderingar, attityd till religiositet och samlevnadsfrågor skiljer sig markant från islam i detta hänseende.³⁹

Gerle tar upp en undersökning gjord av Guadalope Francia, där hon går igenom islamiska skolans ansökningar till skolverket. Där framkommer det att samtliga skolor angav "att bevara, befrämja och förstärka det islamiska och arabiska kulturarvet liksom det arabiska språket" som ett av motiven, men elva skolor hade också som ett motiv att integrera barnen i det svenska samhället. Nio angav som ett mål att främja elevernas tvåspråkighet och fyra angav som ett motiv att de ville bygga upp en dubbel identitet som svensk och muslim hos eleverna.⁴⁰

Gerle skriver att både Mohammed Younes, rektor vid den äldsta muslimska friskolan i Malmö, och det socialdemokratiska kommunalrådet i Malmö, Birgitta Nilsson, anser att identitet, trygghet och goda språkkunskaper är något som främjas i de muslimska friskolorna. Detta är då något som främjar integration i det omgivande samhället. Samtidigt varnar Gerle för det omvända; att muslimska skolor istället kan motverka detta integrationssyfte genom att det föreligger en risk att etniska ledare kan tänkas vilja behålla kontrollen över sina landsmän, friskolorna skulle då förmodas ingå i ett mönster av kulturbevarande.⁴¹

Gerle är dock inte övertygad om att de muslimska skolorna är segregeringande. Hon ställer sig frågan om det inte ligger andra faktorer bakom misstänksamheten mot dessa skolor. Hon skriver att t.ex. franska, tyska och estniska skolor visar att det inte behöver vara så att denna typ av skolor är segregeringande, snarare tvärtom. Kan det istället vara så att vi svenskar betecknar muslimer som "de andra" och att dessa "andra" nu blivit så många att de hotar homogeniteten i Sverige på ett mer påtagligt sätt?⁴²

F Mikael Sandström, ekonomie doktor och verksam vid Industrins Utredningsinstitut, IUI, menar att segregation skulle förekomma oavsett hur skolsystemet ser ut, i och med att boendet är segregerat. Det går inte att jämföra dagens situation med en idealbild där segregation inte är

³⁸ J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 95f

³⁹ J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 96f

⁴⁰ Elisabeth Gerle, *Mångkulturalism - för vem?*, Landskrona, Nya Doxa, 1999, s. 42

⁴¹ E. Gerle, *Mångkulturalism - för vem?*, s. 43f

⁴² E. Gerle, *Mångkulturalism - för vem?*, s. 40

något förekommande menar han. Sandström jämför med alternativet, en återgång till ”närhetsprincipen”, som skulle innebära att barnen blir tilldelade skola efter upptagningsområde. Är då boendet segregerat blir även skolan segregerad per automatik. Sandström menar också att den viktiga frågan inte är om valfrihet leder till segregation, utan om valfriheten leder till *skadlig* segregation. Detta torde innebära att sandström inte ser segregation per definition som något negativt.⁴³

2.1.3 Skolan och religionen

I de svenska läroplanerna Lpo94/Lpf94 kan man läsa följande angående de grundläggande värdena:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överrensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell.⁴⁴

Här poängteras i texten att undervisningen skall vara icke-konfessionell. Men i Skollagens 9:e kapitel 2§ kan man läsa att :

En fristående skola, vars utbildning ger kunskaper och färdigheter som till art och nivå väsentligen svarar mot de kunskaper och färdigheter som grundskolan, särskolan respektive specialskolan skall förmedla, skall godkännas om:

1. skolan även i övrigt svarar mot de allmänna mål och den värdegrund som gäller för utbildning inom det offentliga skolväsendet,⁴⁵

Paragrafen avslutas med att förklara att ”en fristående skola som avses i denna paragraf får inom ramen för vad som sägs i första stycket 1 ha en konfessionell inriktning”.⁴⁶ Dessa tillägg i skollagen kom i en regeringsproposition (proposition 1995/96:200, s.31) som följde på fris-kolekommiténs betänkande. Gerle skriver att det verkar som att man tänker sig att det är möjligt att dela in undervisningen i två delar; en del som behandlar allmänt innehåll som förutsätts vara perspektivlöst och möjligen anknyta till en vag humanistisk värdegrund. Den andra delen skulle då ha ett religiöst-moraliskt innehåll, där ett muslimskt, kristet eller antroposofiskt perspektiv tillåts sig göra gällande. Implicit menar propositionen att det är ”grönt ljus” om skolan lyckas hålla i sär dessa två typer av undervisning. Gerle ställer sig dock frågande till om detta i praktiken är möjligt.⁴⁷

Den juridiska och rättsliga tolkningen kompliceras ytterligare av att Sverige har förbundit sig till flera internationella konventioner som även de är motsägelsefulla och innehåller paradoxer. Gerle anser att proposition 1995/96:200 är ett försök att förena dessa olika lagtexter.⁴⁸ Sverige har bl.a. förbundit sig till FN:s konvention om barns rättigheter, där det i artikel 13, som behandlar yttrande och informationsfriheten, står att:

Barnet skall ha rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer.⁴⁹

⁴³ F. Mikael Sandström, *Rätt att välja. Hur konkurrens leder till bättre skolor*, Stockholm, Timbro, 2002, s. 40

⁴⁴ *Lärarens handbok*, s. 9

⁴⁵ *Lärarens handbok*, s. 89

⁴⁶ *Lärarens handbok*, s. 89

⁴⁷ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 53

⁴⁸ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 175f

⁴⁹ *FN:s konvention om barnets rättigheter*, Rädda Barnen, hämtad 23 November 2006,

Konventionen fortsätter med att i artikel 14 slå fast att ”konventionsstaterna skall respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet”. Samtidigt säger artikel 14 att ”konventionsstaterna skall respektera föräldrarnas och i förekommande fall, vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter att på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling ge barnet ledning då det utövar sin rätt.” Dessa konventioner om barnens rättigheter ställs i debatten om de konfessionella friskolorna ofta mot europakonventionens skrivningar som är gällande som svensk lag sedan vårt inträde i EU. I den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheter artikel 14 som behandlar rätten till utbildning står att läsa:

Friheten att inrätta undervisningsanstalter med iakttagande av de demokratiska principerna och föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa, filosofiska och pedagogiska övertygelse skall respekteras enligt de nationella lagar som reglerar utövandet av dessa rättigheter.⁵⁰

Tolkningsen av artikel 14 har varit föremål för flera avgörande av Europeiska kommissionen enligt utredningen *I god tro*, som vidare skriver att trots denna hänsyn till föräldrarnas religiösa eller filosofiska åskådning, förhindras inte ”att undervisningen förmedlar objektiv, kritisk och pluralistisk kunskap i religion och filosofi och därtill hörande ämnen”. Staten är heller inte skyldig att finansiera eller stödja privata skolor på annat vis.⁵¹

Gerle skriver att den enhetsskola som växte fram under efterkrigstiden var knuten till en tro på tillväxt. Fokus här låg på materiell tillväxt. Denna tro på materiell tillväxt var sammankopplad med en tro på att religionens roll skulle avta. I centrum stod en utilistisk filosofi som innebar största möjliga lycka och nytta för största möjliga antal. Skolans religiösa och etiska inslag minskade eftersom och läroplanens skrivningar om allsidighet och saklighet tolkades av vissa lärare som ”värdeneutralitet och värdenihilism”. I skolans uppgifter ingick inte längre att förmedla värden som låg utanför tron på tillväxt, framsteg och nytta. I och med detta växte en sekulariserad skola fram.

Denna värdeneutrala skola hänvisade etik och religion till det privata. Detta trots att elever från religiösa hem, där en religiös livssyn är av vikt, känner sig främmande inför denna tanke.⁵²

Skolan har sedan dess inte förmått att göra rättvisa av den mångfald av livssyner som eleverna bär med sig. Då denna mångfald inte rymms inom den allmänna skolan för de religiösa minoriteterna, är det naturligt att kraven på friskolor ökar, enligt Gerle. Hon skriver vidare att det talas idag om att tillåta religiös mångfald inom det offentliga. Det är dock inte så enkelt att föreställa sig hur detta skulle gå till. Gerle ställer frågan om denna mångfald kan rymmas inom det offentliga eller om den helt enkelt kommer att förvisas till skolor med religiös inriktning, där skolorna blir en förlängning av det privata, utan att skapa ”störningar” på majoritetssamhällets skola.⁵³ Samma tankegångar har Gerle när hon skriver om Sveriges muslimer. Muslimer ser inte heller religion som en del av det privata. Många muslimer ser kraven på religionsfrihet som krav på att kunna utöva sin religion inom det offentliga. Miljön i den svenska kulturen har inga problem med tankefrihet så länge den sker hemma. Men när muslimer förväntar sig och kräver att kunna utöva sin religion inom det offentliga blir det som

[<http://www.rb.se/sv/Barnkonventionen/LangaVersionen/>]

⁵⁰ *Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna*, Europa, hämtad 23 November 2006,

[http://europa.eu.int/constitution/sv/fptoc146_sv.htm]

⁵¹ SOU 1998:113, s. 338

⁵² E. Gerle, *Mångkulturalismer och skola*, s. 23

⁵³ E. Gerle, *Mångkulturalismer och skola*, s. 24

framstår som annorlunda och främmande kontroversiellt. Diskussionerna om moskébyggen visar tydligt på detta.⁵⁴

Samuelson skriver att det för muslimer, är en självklar sak att det är föräldrarna som avgör vilken skola de skall gå i och vilken uppfostran de skall få. Barnen uppfattas inte som självständiga individer utan som en del av kollektivet, familjen. Att tänka sig att föräldrar skulle avstå från att föra över sina värderingar till barnen, beskrivs som ”västerländsk individualism” av en imam i Sverige.⁵⁵

Men begreppet religionsfrihet handlar inte bara om rätten till att kunna välja religion eller rätten till att kunna utöva sin religion inom det offentliga. Inom debatten om religionsfriheten finns det röster som menar att detta även innebär frihet *från* religion. Till dessa röster hör förespråkarna för *humanismen*. International Humanist and Ethical Union (IHEU) definierar humanismen så här:

Humanismen är en demokratisk och etisk livsåskådning, som fastslår att människor har rätt till, och ansvar för, att ge mening och struktur till sina egna liv. Humanismen vill främja ett mänskligare samhälle, genom en etik baserad på mänskliga och naturliga värden, i förnuftets och den fria tankens anda, med hjälp av människans egen kapacitet. Humanismen är ickereligiös och accepterar inte övernaturliga förklaringar av verkligheten.⁵⁶

Christer Sturmark, fil.kand. och ordförande i förbundet *Humanisterna* skriver i *Tro och vetande* att religion och vidskepelse bör separeras från det offentliga. Lagar och regler bör vila på en sekulär humanistisk grund, inte på religiös dito. Människor med en religiös övertygelse ska åtnjuta full frihet inom det privata, men tron får inte kränka andra människor. Han slår fast att religionen är en privatsak.⁵⁷ Sturmark anser även att all undervisning bör vara icke-religiös. Religiösa skolor bör inte tillåtas inom det offentliga skolväsendet. Undervisningen skall handla *om* religioner, inte undervisa *i* dem. Detta ska gälla både för högre utbildning såväl som för den obligatoriska skolan. Den religiösa indoktrinering som sker i privata skolor, betald med offentliga medel, kränker barnens religionsfrihet skriver Sturmark, som vidare anser att barn har rätt att åtnjuta religionsfrihet, som innebär att skolan skall utöva, såväl som förmedla en kritisk granskning av religiösa livsåskådningar. I det offentliga skolväsendet skall barn ha rätt till en saklig och allsidig undervisning och skall vila på vetenskaplig grund.⁵⁸

Gerle skriver att församlingen Livets Ord redan 1985 ansökte om att få starta en kristen friskola och att erhålla bidrag för denna skola. Det dröjde dock tills 1992 innan Livets Ord fick dessa ansökta statsbidrag. Ledaren för Livets Ord, pastor Ulf Ekman, anklagade i samband med valet 1985, den socialdemokratiska regeringen för att ha bidragit till sekulariseringen av Sverige. Detta resonemang klagörs i en rapport av Ekman som uppmanar till kristna skolor 1989. I denna rapport dras en klar gräns mellan humanism och kristendom, Humanismens grundinställning är ateistisk menar Ekman och fortsätter med att säga att humanismen innehåller teorier som har en förklaring till människans existens och uppkomst som utesluter gud, syndafall och utan behov av en frälsare. Inte heller har humanismen en skapelsetanke utan den ersätts med olika utvecklingsteorier.⁵⁹ Vidare beskriver Gerle att Ekmans kunskaps-

⁵⁴ E. Gerle, *Mångkulturalismer och skola*, s. 26

⁵⁵ J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 98

⁵⁶ C. Sturmark, *Tro och vetande 2.0*, s. 44

⁵⁷ C. Sturmark, *Tro och vetande 2.0*, s. 57

⁵⁸ C. Sturmark, *Tro och vetande 2.0*, s. 224

⁵⁹ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 105

syn har ursprung i tanken att bibeln är Guds uppenbarade ord. Detta är grundläggande för en objektiv moral.⁶⁰

Ekman kunskapsyn utvecklas av Sigbert Axelson, docent och prefekt vid Teologiska Institutionen vid Uppsala universitet. I *Mot denna framtid* skriver Axelson att Ekman kunskapsyn inte bara är ord tagna ur bibeln, Ekman behöver numera inte gå omvägen genom Bibeln då Gud sägs ge honom sina ord och den högre sanningen personligen. Denna extraordinära förmåga benämner författaren som ”uppenbarelseskunskap”.⁶¹ Axelson skriver att Ulf Ekman, som är uppenbarelseskunskapens främsta företrädare, har utsett humanismen till sin värsta fiende. Ekman attackerar dem som han anser ”egentligen ligger bakom” motståndet mot kristna skolor. Axelson skriver vidare att Ekman anser att grundskolan utgår från humanismens kunskapsyn och att denna är otillräcklig och falsk, till och med djävulsk och citerar följande från Ekman: ”Under århundraden har djävulen planterat dessa idéer i människors sinnen för att kunna skörda en frukt av förvirrade och förstörda generationer i vår tid. Den egentliga boven är det som kallas ”humanism”. Ekman ser livsåskådningen humanism som djävulsk, eftersom den betonar människans självständighet, att hon enbart utgår från sig själv och att den i verkligheten är praktisk politik.”⁶²

Axelson beskriver hur uppenbarelseskunskapen ska genomsyra Livets Ords skolor. Här är lärarna frälsta, på vad författaren beskriver som ”ekmanskt manér”. Sedan lär dessa lärare ut till eleverna vad som är sant och rätt:

Allsidig och bred kunskap och en hög kunskapsnivå i skolan är nödvändig, men utan en kristen människosyn blir den helt rotlös. Det blir ett smörgåsbord med både kyckling och flugsvamp och ingen vägledning. Ingen vågar vägleda för ’allt är ju relativt’.”⁶³

Axelson anser att Ekman betraktar humanismen som relativistiskt; att humanismen inte har något att säga om sanning, rätt och moral. Detta innebär att skolan blir förklarad oförmögen att skilja mellan sant och falskt, gott och ont och rätt och orätt. Men allt är inte djävulskt i skolan, bara en del. Djävulens tilldelade utrymme tar han dock i besittning och erbjuder barnen dödligt gift i form av ”flugsvamp”. Detta vid sidan av den vettiga undervisningen, ”kyckling”, som också serveras. Det är motiveringen till att det behövs alternativ till den allmänna skolan, men här framträder också det ideologiska gap mellan Ekman uppenbarelseskunskap och humanismens sinneskunskap. Uppenbarelseskunskapen är överordnad sinneskunskapen, men Ekman säger sig besitta båda dessa kunskaper. Ekman gör på så vis anspråk på att ha den högsta möjliga kunskap. I och med detta ger han sig och andra likasinnade en position över andra människor gällande kunskapsarbetet, hävdar Axelson.⁶⁴

2.1.4 Skolan och jämställdhet

Tankar om jämlikhet och samart hör i hop med samhällets modernisering och upplysning. För traditionella familjesyner som ofta innehåller tankar om särart och skilda positioner i familjen innebär detta en värdekonflikt, skriver Gerle.⁶⁵ I läroplanens inledning som behandlar värdegrunden står det:

⁶⁰ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 106f

⁶¹ *Mot denna framtid*, redigerad av Sigbert Axelson och Thorleif Pettersson, Stockholm, Carlssons Bokförlag, 1992, s. 103

⁶² S. Axelson, T. Pettersson, *Mot denna framtid*, s. 102

⁶³ S. Axelson, T. Pettersson, *Mot denna framtid*, s. 105

⁶⁴ S. Axelson, T. Pettersson, *Mot denna framtid*, s. 105

⁶⁵ E. Gerle, *Mångkulturalism och skola?*, s. 15

Människovärdets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.⁶⁶

Vidare har Skollagen formuleringar som understryker vikten av att arbeta för jämställdhet, bl.a. genom att påtala att särskilt skall den som arbetar inom skolan främja jämställdhet mellan könen.⁶⁷ Dessa honnörssord säkert kan uppfattas som självklara för alla, oberoende vilken kultur kommer i fråga. Men värdegrundens formuleringar kan dock uppfattas på olika sätt hävdar Gerle. Hon ställer sig frågan hur man hanterar det som strider mot de värden som står angivet i läroplanen. Gerle skriver att handlingsutrymmet påverkas om man tänker sig att skilda värderingar i första hand är sammanbundet till kulturell mångfald. I tron att det handlar om att tolerera det mångkulturella föreligger en risk att elever och lärare känner ett tvång att tolerera sådant man inte skulle accepterat i en ”helsvensk” miljö.⁶⁸

Kulturrelativism innebär att kulturer har olika värderingar som är sprungna från den egna kulturen och att dessa värderingar har inga utomstående någon rätt att bedöma eller uttala sig om, skriver Gerle. Utgångspunkten här är att det inte finns några grunder som är objektiva och sakliga att utgå ifrån, när det kommer till bedöma vad som är rätt och fel moraliskt. Varje kulturell och etnisk grupp måste själva få bestämma vad som är rätt för dem. Detta synsätt gör det omöjligt att föra samtal om rätt och fel, ont och gott mellan olika kulturer, anser Gerle.⁶⁹ Hon skriver att den politiska teoretikern, Susan Möller Okin, hävdar att man i debatten nästan helt förtigt hur man skall handskas med situationer där kulturer och religiösa värderingar krockar med liberala staters värderingar om jämställdhet. Okin menar att det föreligger en konflikt mellan feminism och mångkulturalism och varnar liberala stater för att göra avkall på jämställdhet mellan kvinnor och män.⁷⁰

Jämställdhetsidealet uttrycks i värdegrunden i termer av ”lika tillgång till utbildning” och ”likvärdig utbildning” för alla oavsett kön, geografisk hemvist eller ekonomiska och sociala förhållanden. Då uttrycken är opreciserade öppnar detta för tolkningar. Tolkningar som kan sättas samman med bakomliggande värderingar. Gerle frågar sig om man då kan förvänta sig att barnen får en likvärdig utbildning om skolan har en profil som anser att flickor och pojkar har olika framtida roller i samhället.⁷¹

Samuelsson har en annan utgångspunkt när det gäller skolans läroplaner. Han menar att vi gärna vill uppfatta dem som universella och att de, oberoende av kulturell och religiös bakgrund, borde kunna uppskattas och omfattas av alla. Samuelsson menar istället att läroplanernas innehåll är direkta avspeglningar av uppfattningar som är de rådande i västerländska samhällen av idag. Fostran till kritiskt tänkande, självständiga individer och att motverka traditionella könsroller, som är mål i läroplanerna, är inte några positiva värden av universell karaktär som är självklara för alla. Istället har många invandrargrupper, bland annat troende muslimer, svårt att förstå dem och istället uppfattas de som kontroversiella.⁷²

Koranens inställning till jämlikhet enligt Samuelsson, innebär att inför Gud har mannen och kvinnan samma värde. Men man och kvinna ges olika roller i samhällslivet och inom familjen. Mannen är familjens överhuvud och har enligt koranen sista ordet. Enligt islam är man-

⁶⁶ *Lärarens handbok*, s. 9

⁶⁷ *Lärarens handbok*, s. 55

⁶⁸ E. Gerle, *Mångkulturalism och skola?*, s. 12f

⁶⁹ E. Gerle, *Mångkulturalism och skola?*, s. 15

⁷⁰ E. Gerle, *Mångkulturalism och skola?*, s. 17

⁷¹ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 45

⁷² J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 100

nen och kvinnan skapade olika, vilket innebär att olika uppgifter i samhället passar dem olika bra. Enligt Samuelsson kan kvinnliga lärare få problem med auktoriteten i kontakterna med manliga muslimska föräldrar och muslimska ”ynglingar” på grund av denna vana vid manligt företräde.⁷³

Fredrik Modigh och Gunilla Zackari skriver i *Värdegrundsboken* att konfessionella friskolor riskerar att reproducera maktstrukturer och värderingar som författarna betecknar som ”gamla”. Intoleranta uttryck riskerar att stå oemotsagda i dessa skolor. Zackari och Modigh har sin tolkning av läroplanerna klar och slår med bestämdhet fast att om en religion eller en moraluppfattning strider mot värdegrunden, är det värdegrundens demokratiska värden som skall gälla. Författarna är medvetna om att det kan uppfattas som ett ställningstagande i en religiös och kulturell fråga, eftersom religion och värdegrundsfrågor är så starkt sammanbundna. Men författarna skriver att de är överens med Gerle i att kulturer i sig inte är värda respekt, däremot är människor värda både respekt och aktning.⁷⁴

Skolverkets rapport *Barn mellan arv och framtid* tar upp problematiken med de eventuellt skilda värdegrunderna och en kvinno- och kvinnosyn som inte är förenlig med skolans värdegrund, hos elever och personal på konfessionella friskolor. Rapporten slår fast att det finns frågetecken men samtidigt mycket positivt. Detta med tillägget att det är med föreställningen att det går att förena synen på vad som utgör den gemensamma värdegrunden, som skolan skall utgå ifrån, med de kulturella, etniska och religiösa inslagen som finns i dessa skolor. Den syn som islam och de fundamentalistiska kristna kyrkorna företräder kanske inte är förenlig med den kvinno- och kvinnosyn vi anser skall gälla i skolorna och vårt land. Men detta är en debatt som får föras på ett annat plan då vi måste utgå från att judar, muslimer och anhängare av Livets Ord, skall kunna leva tillsammans i Sverige.⁷⁵

2.1.5 Skolan och allsidighet, saklighet och auktoritet

I skolans läroplaner betonas att undervisning skall vara saklig och allsidig samt att eleven ska reflektera över erfarenheter och kritiskt granska och värdera påståenden. Frågan är om de konfessionella friskolorna i sin utövning förmår att leva upp till detta då de ofta är auktoritetsbundna, både till lärare såväl som religiösa skrifter, som uttalas som absoluta sanningar som ofta står i konflikt med vetenskapliga teorier och lagar. Det mest omtalade är när skolorna ersätter eller kompletterar de vetenskapliga teorierna om utvecklingslära med kreationism och intelligent design, som är religiösa förklaringar till livets och jordens uppkomst. Dessa förklaringar som syftar till att ge de religiösa skapelseberättelserna en vetenskaplig karaktär, är väldigt ifrågasatta av de flesta forskare. Frågan är om eleverna i dessa skolor, som beskrivs som indoktrinerande av vissa kritiker, förmår att ge eleverna de verktyg som behövs för att kritiskt granska det som lärs ut och dra egna slutsatser om innehållet.

Gerle skriver att stora muslimska och kristna grupper finner läroplanens betoning på individens frihet och autonomi som tveksam ur religiös synvinkel. Auktoritet är en gemensam nämnare hos de båda grupperna. Muslimer betonar koranens, traditionens, föräldrars och lärares auktoritet medan de kristna talar om Guds ord förmedlat genom bibeln. Auktoriteten hos pastor, ledare och föräldrar är sammanbundet med att Gud har ett direkt budskap till individen.⁷⁶ Gerle skriver även att vissa konfessionella skolors intentioner kan komma i konflikt med

⁷³ J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 109f

⁷⁴ Fredrik Modigh, Gunilla Zackari, *Värdegrundsboken. Om samtal för demokrati i skolan*, Stockholm, Regeringskansliet, 2000, s. 74, 97

⁷⁵ SOU 1997:810, s. 34

⁷⁶ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 117f

grundläggande målformuleringar i läroplanen, till exempel allsidighet och saklighet. Hon frågar sig hur undervisningen ska kunna bedrivas i demokratiska arbetsformer om man på samma gång vill slå vakt om föräldramakt och lärarauktoritet.⁷⁷

Gerle tar även upp kritiken mot läroplanernas formuleringar om demokratisk fostran och kritiskt tänkande. Formuleringarna i läroplanerna uppfattas av många som värderelativism, det vill säga att det inte spelar någon roll vad man tycker eller tänker. Men Gerle framhävdar att det inte går att sätta likhetstecken mellan kritiskt tänkande och demokratisk fostran, och värdenihilism. Det är inte konstigt att människor med skepsis mot den sekulariserade västvärlden försöker upprätthålla miljöer med klara värderingar, om tolkningen av läroplanen blir värderelativism. Anledningen till att dessa tolkningar ändå förekommer är enligt Gerle läroplanernas luddiga förklaringar om ”allsidighet, saklighet, självständighet och kritiskt tänkande”, som uppfattas av många lärare och elever som en värdebrist eller en värdenneutralitet.⁷⁸ Ett annat problem som berör tolkningar tar Modigh och Zackari upp. De skriver att många konfessionella skolor inte har några problem med de värden som står formulerade i läroplanerna. Däremot får de problem när dessa värden skall tolkas utifrån ett kulturarv och en tradition de inte delar.⁷⁹

Sturmark tar upp de auktoritära och indoktrinerande effekterna som blir resultatet i många religiösa grupper. Han menar att det ingår i många sekter och religiösa grupper, att inte bli påverkad av sin omgivning. Där är det en dygd att vara icke ifrågasättande och underkastad. Den som tänker kritiska tankar är besatt av demoner eller satan.⁸⁰ Den bild av indoktrinering, underkastelse och stigmatisering vid kritik som Sturmark ger, är något som bekräftas av de avhoppade medlemmarna i Livets Ord, Ingela Selind och Thor Eriksson. I *Gud, makt och pengar* beskriver Selind och Thor hur ingen i Livets Ord ifrågasätter något. Ifrågasättande skulle i så fall tyda på att man är fylld av ”kritikandar”. Ingen kritiserar heller ledaren för Livets Ord, Ulf Ekman, eller någon annan ledare för den delen. Dessa ledare är av Gud tillsatta och är Guds kanaler för sina budskap. Selind och Thor menar att genom att kritisera ledarna, kritiserar man Gud. Det är självklart förbjudet, på så vis är all kritik förbjuden. Vidare så är man angripen av djävulen och hans andar och man känner tvivel. Då gäller det att be och kriga mot djävulen till dessa tvivel lägger sig.⁸¹ Sturmark menar att genom en ”lyckad” indoktrinering, blir det ”offret” själv som bygger och upprätthåller murarna mot omvärlden och kritiskt tänkande. Barn och unga som utsätts för en sådan indoktrinering kan sedan få det mycket svårt att bli fria.⁸²

Selind och Thor tar även upp ett citat i Dagens Nyheter av Livets Ords andrepastor, Robert Ek, där formuleringarna ställer tvivel om att kritiskt tänkande och ifrågasättande hos eleverna kan tänkas tillåtas av de lärare som själva är troende medlemmar i Livets Ord och verksamma i rörelsens skolor:

Du måste låta barnen höra Guds ord från det dom är små och så in i deras hjärtan, och hjärntvätta dom med Guds ord. Det är verkligen fråga om tvätt ... Oförnuft låder vid barnets hjärta, men tuktans ris driver det bort! Och tuktans ris, det är alltså aga eller smisk på stjärten. Det är precis vad det är frågan om. Du behöver aga om du ska få dina barn att lyda dig. Du måste lära dem att lyda för dom gör inte det

⁷⁷ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 56f

⁷⁸ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 175

⁷⁹ F. Modigh, G. Zackari, *Värdegrundsboken*, s. 38

⁸⁰ C. Sturmark, *Tro och vetande 2.0*, s. 248

⁸¹ A. Gustafsson, *Gud, makt och pengar*, s. 41f

⁸² C. Sturmark, *Tro och vetande 2.0*, s. 248

*automatiskt. Gud varnar oss från att undanhålla barnet aga. Han varnar oss för det.*⁸³

Per Kornhall, en avhoppad medlem av Livets ord och samtidigt före detta lärare på Livets Ords Kristna Skolor, beskriver i sitt examensarbete *Kreationism i den svenska allmänna skolan och i de konfessionella friskolorna*, dilemmat en elev känner när vetenskapliga teorier hotar barnets bild av skapelsen som tillgivits dem från bibeln. Kornhall skriver att en elev från Livets Ord har fått lära sig att Guds ord står i Bibeln, att Guds tankar för mänskligheten står nerskrivet där. Eleven har fått höra att berättelser som Adam och Eva, Noaks ark och syndafallet alla är sanna och korrekta beskrivningar av historien. Eleven har fått höra att det viktigaste med Bibeln är att man tror på den. Mot denna tro ställs då evolutionsteori och annan vetenskap. Då uppstår ett dilemma för eleven; om det är sant det som läraren säger, hur blir det med min frälsning och Guds plats i tillvaron? Eleven ställer sig då frågan om dennes föräldrar, pastor och inte minst sin Gud, skulle ha ljugit.⁸⁴

Kornhall tar även upp den syn som råder på Livets Ords skolor gällande de naturvetenskapliga teorierna och vilken effekt det får på eleverna. Kornhall beskriver hur den nuvarande chefen för Livets Ords Kristna Skolor anser att ett av de kommunala skolornas största fel är lögnerna om utvecklingsläran. Eleverna, som inte tvivlar på att bibelns skapelseberättelse är sann, skrattar åt tanken på att människan skulle härstamma från aporna.⁸⁵

Rapporten *I god tro* kommer fram till att det inte är en överdrift att säga att flera av de religiösa rörelserna som bedriver skolor, är auktoritära system. Rapporten menar att trosföreställningarna är en integrerad del av, och styr till stor del, medlemmarnas tillvaro. Systemet är hierarkiskt med ledaren och hans betrodda överst. Rörelserna anser det av vikt att forma barnen till auktoritetstro, underordning och lydnad. Ledaren eller läran sitter inne med svaren på vad som är rätt och fel och ont eller gott. Det finns således ingen anledning till att diskutera några andra lösningar. Rapporten menar att hela socialisationen, från hemmet och sedan förskolan och skolan, utmynnar i att påverka barnen till att passa in i det samhälle de lever i och dess värderingar. Redan i förskolan får barnen ta del av läroplaner med demokratiska värderingar, antirasism, respekt för oliktankande etc. Men trots att ett barn tillbringar 15 år i förskola och skola är det föräldrarna som står för den mest genomgripande påverkan. Barnets uppfattning om moral och normer har sin grund i föräldrar/barn-relationen.⁸⁶

Trots detta fastslås i rapporten att Skolverket i mycket få fall utdelat kritik i sina tillsynsbeslut, gällande saklighet och allsidighet, mot konfessionella friskolor. Då det har skett har det gällt censurerat undervisningsmaterial – överstrukna stycken i läroböcker och utrivna sidor. Dock, påpekar rapporten, att skolorna alltid i god tid informeras av Skolverkets planerade tillsynsbesök. Detta öppnar möjligheten för lärarna i de berörda skolorna att frångå den ordinarie undervisningen och istället praktisera en undervisning som lärarna vet att Skolverket godtar.⁸⁷

⁸³ A. Gustafsson, *Gud, makt och pengar*, s. 39

⁸⁴ Per Kornhall, *Kreationism i den svenska allmänna skolan och i de konfessionella friskolorna*, Rapport GY04051, Uppsala, Uppsala universitet, Institutionen för lärarutbildning, 2004, s. 15

⁸⁵ P. Kornhall, *Kreationism i den svenska allmänna skolan och i de konfessionella friskolorna*, s. 25f

⁸⁶ SOU 1998:113, s. 234, 245

⁸⁷ SOU 1998:113, s. 295

2.2 Sammanfattning av litteraturgenomgången

Litteraturgenomgången behandlar litteratur ur vilken man kan urskilja tydliga ideologiska argumenteringar, men även litteratur som är mer problematiserande till sin karaktär. Englund, Sturmark, Samuelson, Axelson och Sandström kan sägas vara mer argumenterande och ställningstagande än t.ex. Gerle som är mer problematiserande i sin litteratur. Englunds och Sandströms litteratur kan också sägas vara mer politiserande än de andra. Sturmarks perspektiv är det humanistiska. Utredningarna *Barn mellan arv och framtid*, samt *I god tro*, måste kunna hållas som neutrala, om än att beakta att de är båda utredningar gjorda på uppdrag av regeringen. Selinds och Thors berättelser i *Gud, makt och pengar* om Livets Ord, måste betraktas som subjektiva och allt annat än objektiva, då de båda är avhoppade före detta medlemmar i rörelsen. Det är dock förstahandsinformation som är värd att sätta in i kontexten av en icke ifrågasatt auktoritet hos ledarna och underkastelse hos medlemmarna i Livets Ord. Detsamma gäller för den f.d. läraren på Livets Ords Kristna Gymnasium, Per Kornhalls beskrivning av barnets dilemma när tron krockar med vetenskapen.

Gemensamt för all litteratur exklusive rapporterna *I god tro* samt *Barn mellan arv och framtid* är att ingen kan sägas redovisa egen empirisk forskning för svenska förhållanden och de svenska aktörerna, som i det här fallet då är konfessionella friskolor. I den mån de refererar till empirisk forskning är det till Skolverkets rapporter eller utredningar beställda av regeringen. Förklaringen är förmodligen att det inte funnits ett tillräckligt forskningsunderlag när litteraturen är författad. Bidragsfinansierade konfessionella friskolor är helt enkelt en för ny företeelse. Skolverket skriver själva i sin rapport *Barn mellan arv och framtid* från 1997, att det inte varit möjligt att förankra sin analys och undersökning i stabil svensk empiri på grund av att de skolor som varit mest kritiserade, varit verksamma för kort tid. Det finns helt enkelt inga verkliga effekter att mäta.⁸⁸

All litteratur behandlar de konfessionella friskolornas problem, fördelar och existens ur ett teoretiskt eller ideologisk perspektiv. Undantaget här är framförallt utredningen *Barn mellan arv och framtid*. Nästan undantagslöst undgår litteraturen den faktiska verksamheten och den undervisning som bedrivs ute på skolorna. Detta skiljer sig till viss del från argumenten som förekommer i min undersökning. Den argumentering som förekommer i min undersökning är mer distinkt och preciserande och är ofta inriktad på den praktiska verksamheten. Den mer preciserade argumenteringen beror dels på utrymmesskäl i den form de är publicerade, men även att de ofta är direkta partsinlagor. Vissa infallsvinklar och ämnen har gemensamma beröringspunkter med litteraturer medan andra är helt eller delvis nya.

Utredningen *Barn mellan arv och framtid* som tas upp i litteraturen baseras till största del på intervjuer med elever, lärare, föräldrar och skolledare på ett antal fristående skolor, varav majoriteten kan betecknas som muslimska. Den bygger således inte på oannonserade tillsynsinspektioner, vilket även utredningen *I god tro* fastslog som en anledning till att kunna ifrågasätta Skolverkets utredningar som anser de konfessionella friskolorna vara i överrensstämmande med läroplaner och värdegrund.⁸⁹ I min resultatdel kommer jag att redovisa Skolverkets rapporter från oannonserade tillsynsinspektioner på 25 stycken konfessionella friskolor eller motsvarande samt en inspektion på Livets Ords Kristna Skolor (LOKS). I båda fallen var tillsynsinspektionerna resultatet av stor massmedial uppmärksamhet.

⁸⁸ SOU 1997:810, s. 7

⁸⁹ SOU 1998:113, s. 295

3 Preciserat syfte

3.1 Problemformulering, syfte och frågeställningar

Litteraturgenomgången visar på att det finns en bredd och ett djup i infallsvinklar och perspektiv i frågan om de konfessionella skolornas existensberättigande. En del av litteraturen tar avstamp i politiska ideologier medan andra är mer problematiserande och belyser problemen från flera perspektiv samt bakgrunden till förhållningssätten. I dagstidningarnas debattsidor kommer aktörer som har ett direkt eller indirekt inflytande till tals. Politiker, som kan sägas ha ett direkt inflytande, är ofta representerade på dessa debattsidor för att framföra sitt partis eller sin personliga inställning till frågan. Debattörer med ett indirekt inflytande, genom sin roll som opinionsbildare eller som aktörer inom skolväsendet, har även de dagstidningarnas debattsidor som ett av sina viktigaste forum för att väcka opinion i syfte för att åstadkomma förändringar eller bevarande. Även om frågan om de konfessionella friskolorna har en juridisk aspekt med Sveriges åtaganden genom diverse konventioner är det främst en politisk fråga.

Problemformulering:

Gemene man med ett genomsnittligt intresse för friskolor och religion kommer sällan i kontakt med Englunds eller Gerles tankar och åsikter i frågan. Det är till stor del massmedia som bestämmer sakfrågornas dagordning och politikens agenda. Det är främst genom massmedia som gemene man får sitt åsiktsunderlag när hon eller han bildar sig en uppfattning om de konfessionella friskolorna. Därför har jag valt att undersöka vilka argument och vilka problemområden som angrips i dagstidningarnas debattsidor. Av utrymmesskäl på dessa sidor ges endast en kort bakgrundsbeskrivning och inläggen är ofta tvungna att fokusera på ett eller ett fåtal problemområden. Argumentationen är tillspetsad och exemplifieras ofta, inte sällan ges exempel på den praktiska verksamheten.

Just den praktiska verksamhetens konsekvenser är ett område som i liten mån behandlas i litteraturen. Detta beror, som tidigare nämnt, på att de religiösa friskolor som väcker debatt har en så kort historia att ingen emperi tidigare har kunnat uttolkas och analyseras. Jag vill därför undersöka vilka argument som framförs i dagstidningarnas debattsidor och vilka problem de belyser. Jag vill även undersöka vad statens uttolkare av läroplaner och skollagar – Skolverket, har redovisat för eventuell kritik angående den praktiska verksamheten i de konfessionella skolorna, gällande uppfyllandet av läroplanerna och skollagarna. Jag har då valt ut inspektioner som utförts efter uppmärksamhet i media. Dessa behandlar ett antal muslimska friskolor som väckte uppmärksamhet genom programmet *Dokument inifrån: I skolans våld*, samt en inspektion av Livets Ords Kristna Skolor, som utfördes efter en anmälan från två tidigare lärare på skolan. Genom att undersöka den praktiska verksamheten genom rapporter från Skolverkets oannonserade inspektioner och relatera dessa till argument och problematiserande diskussioner, är syftet att validera de framförda argumenten i dagstidningarnas debattsidor samt litteratur, från ett myndighetsperspektiv. Resultatet av detta ställer ytterliggare frågor om tolkningar av läroplanerna och den kontrollerande myndighetens utövning. Resultatet av undersökningen är av stor vikt för lärare och skolor i deras tolkning av läroplanen som kan framstå som ambivalent och många gånger kräver ett tolkningsföreträde då formuleringarna är motsägelsefulla.

Mitt syfte är följande:

Syftet med denna undersökning är att studera vilka argument som förekommer i dagstidningarnas debattsidor samt att undersöka de konfessionella friskolornas praktiska verksamhet genom inspektionsrapporter av Skolverket.

Frågeställningarna jag ämnar besvara är dessa:

- Vilka argument framförs i dagstidningarnas debattsidor gällande de konfessionella friskolorna?
- Hur relaterar argumenten i debattartiklarna till läroplanerna och värdegrunden?
- Hur bedömer Skolverket att de konfessionella friskolornas praktiska verksamhet uppfyller målen i läroplanerna och värdegrunden?

4 Metod

4.1 Metodval

Jag har för min undersökning valt att studera vilka argument som framförs i dagstidningarnas debattsidor angående de konfessionella friskolorna samt att jag har undersökt hur den praktiska verksamheten hos dessa skolor bedöms vara i förhållande till läroplaner och dess värdegrund. För detta ändamål har jag studerat vad Skolverket skriver i två uppmärksammade inspektionsrapporter.

I mitt sökande efter studier med liknande inriktning som mitt arbete fann jag ett arbete av Marcus Widenfors som till stor del har ett snarlikt syfte.⁹⁰ Widenfors metodval och design fungerade enligt mig bra när det gäller att uppnå arbetets syfte. Det är genom Widenfors arbete jag kom i kontakt med *Vetenskapligt tänkande* av Jan Hartman och metoden jag valde för mitt arbete.

Den metod jag valde för att uppnå mitt syfte är *analytisk induktion* som är en kvalitativ metod. Denna metod beskrivs utförligt av Hartman och det är hans texter som har varit utgångspunkten i mitt förfarande.⁹¹ Målet med de kvalitativa metoderna är att genom ett begränsat urval istället få en djupare förståelse till skillnad mot en kvantitativ metod som kan tillämpas generaliserande. Urvalet i det begränsade materialet är därför av största vikt och jag har försökt att inrikta mig på de mer extrema grupperna för att attityderna ska visa sig tydligt.

Jag var intresserad av att undersöka vilka argument som förekommer i dagspressens debattsidor rörande de konfessionella friskolorna samt hur den praktiska verksamheten i dessa skolor bedöms förhålla sig till skollagen och läroplaner med betoning på värdegrunden. Jag ansåg då att de mer generaliserande och hypotesprovande kvantitativa metoderna inte skulle kunna uppfylla mitt syfte. Mitt metodval utgick från att jag hade ett ämne och en problemformulering men ingen teori jag ville pröva. Genom den analytiska induktionen har jag kunnat finna samband som jag har kunnat rättfärdiga genom att kategorisera och sedermera analysera det insamlade materialet för att frambringa en teori. Denna metod valde jag även för att kunna rättfärdiga mina tolkningar som kräver regler för att uppnå vetenskaplighet. Som Hartman skriver: kunskap kräver att vi kan rättfärdiga våra trosföreställningar.⁹²

4.2 Urval och analysprocess

Den analytiska induktionen innebär att man ur ett begränsat urval försöker nå en djupare förståelse. Detta innebär att urvalet är en väldigt viktig del av metoden. Då jag hade en del kunskap om vad de olika grupperingarna och personerna stod i frågan ansåg jag det lämpligt att använda en urvalsstrategi. Detta tillämpade jag både på mitt val av debattartiklar samt i mitt val av inspektionsrapporter av de konfessionella friskolorna. Då jag har försökt att avgränsa

⁹⁰ Marcus Widenfors, *Konfessionella friskolor. En studie om vilka argument som förekommer i dagstidningarnas debattartiklar och insändare om konfessionella friskolor, och en analys av argumenten i relation till skollagen och värdegrunden i läroplanerna*, Malmö, Malmö högskola, Lärarutbildningen Individ och Samhälle (IS), 2005

⁹¹ Jan Hartman, *Vetenskapligt tänkande. Från kunskapsteori till metodteori*, Lund, Studentlitteratur, 2004, s. 277-288

⁹² J. Hartman, *Vetenskapligt tänkande*, s. 275

arbetet i möjligaste mån till att behandla muslimska friskolor och Livets Ords skolor har mitt urval gjorts med tanke på detta. Valet av de muslimska friskolorna och Livets Ords Kristna skolor hänger samman med att det är de två grupperingarna som jag upplever kritiken i främsta hand riktar sig mot. Dessa två grupperingar ställer frågan om de konfessionella friskolornas existens på sin spets.

Insamlingsprocessen av data utgick ifrån sökande på nätet via olika sökmotorer, främst Google. Men även alla större rikstäckande dagstidningars sökmotorer nyttjades. Jag använde mig av följande sökord: ”konfessionella friskolor”, ”religiösa friskolor”, ”muslimska friskolor” och ”livets ord”. Denna breda sökning gav mig en väldigt stor mängd data som jag i ett genomtänkt urval var tvungen att skära ner till ett tiotal artiklar i tidningarna och ett antal inspektionsrapporter. Min första tanke var att undersöka förekommande argument i olika mediala former, men detta snävade jag in till att endast gälla dagstidningar och allra helst aktuella sådana. Jag begränsade sedan kriterierna ytterligare till att endast behandla de rikstäckande dagstidningarnas debattartiklar och i första hand artiklar som kan sägas innehålla argument som kan appliceras på muslimska friskolor och Livets Ords skolor.

Resultatet av min urvalsstrategi innebar att jag i slutändan hade kvar sex artiklar från Expressen, fem stycken från Dagens Nyheter samt en från Svenska Dagbladet. Av dessa tidningar kan två av dem betecknas som liberala (Expressen och Dagens Nyheter) och en konservativ (Svenska Dagbladet). Jag har verkligen försökt att hitta lämpliga debattartiklar från LO-ägda (51 %) Aftonbladet men tyvärr inte funnit några. Detta betecknar jag i viss mån som en svaghet i urvalet. I den bästa av världar är allt insamlat material unikt och passande för uppgiften men i mitt urval återkommer författare i flera artiklar. Att dessa ändå kommit med beror på att innehållet skiljer sig åt eller som i ett av fallen där Kristdemokraten Inger Davidson skrivit en artikel ihop med Socialdemokraten Anders Carlberg. Som jag beskrev i studiens bakgrundsdel är frågan om de konfessionella friskolorna av en sådan dignitet och särart att ”oheliga” politiska konstellationer bildas och detta är ett typexempel på en sådan konstellation.

Gällande inspektionsrapporterna av konfessionella friskolor är motiven flera till att valet föll på *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande* och *Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords Skolor i Uppsala kommun*. Då jag i min problemformulering skrev att jag vill undersöka argumenten som når gemene man föll det sig naturligt att ta med de två inspektionsrapporterna som varit de mest medialt uppmärksammade. Det andra skälet till att valet föll på dessa två rapporter är att Skolverkets tillvägagångssätt har varit oannonserade inspektioner vilket vanligtvis inte är Skolverkets förfarande. Mitt tredje skäl är att den första rapporten har en betoning på muslimska friskolor och den andra rapporten behandlar Livets Ords skolor. Dessa är de grupperingar som mitt arbete främst är avgränsat till.

Jag vill även nämna att Elisabeth Gerles *Mångkulturalismer och skola?* var den litteratur som gav mig uppslaget till att skriva om konfessionella friskolor.⁹³ *De små stegens tyranni* av Håkan Blomqvist gav mig stor hjälp i min litteratur- och teorisökning.⁹⁴ Sökandet på Libris söktjänst efter liknande studier hjälpte mig ytterligare i letandet efter litteratur och teori. Den analytiska induktionen kännetecknas av ett linjärt arbetssätt och består av tre faser; planerings-, insamlings-, och analysfasen. Planeringsfasen innebär att man först formulerar en fråga, d.v.s. den fråga man vill att undersökningen ska ge svar på. I mitt fall var det tre frågor.

⁹³ E. Gerle, *Mångkulturalismer och skola?*

⁹⁴ H. Blomqvist, *De små stegens tyranni*, Humanisterna, [<http://www.humanisterna.org/humanisten/1y2002/desmastegenstyranni.html>]

Det var således dessa frågor som styrde min undersökning. Nästa moment blev att bestämma källorna för att besvara de uppställda frågorna. Följande fas i processen var insamlandet av data. Mitt urval och tillvägagångssättet för detta är beskrivet ovan. Den sista fasen i den analytiska induktionen är analysen av materialet. Första steget i analysen är att koda det insamlade materialet, vilket innebär att man väljer ut förekommande begrepp som man sedan kategoriserar. Sedan sätts dessa kategorier i relation till varandra för att på så vis se hur de hänger samman. Utifrån detta är tanken att det skall gå att bilda en teori.⁹⁵

4.3 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Då min undersökning är byggd på tolkningar av författares texter och Skolverkets rapporter krävs det ett visst mått av tolkning ifrån mig. Jag har försökt att se intentionerna i texterna genom att sätta in författarnas texter och tillhörande begrepp i sin kontext. Men i slutändan går det inte att undvika att det är mina tolkningar av texterna som används. Detta skulle kunna påverka validiteten. Då jag har gjort ett medvetet och väldigt begränsat urval för min undersökning, i enlighet med den analytiska induktionen, kan man inte generalisera mina resultat. De kan endast sägas gälla mitt material och i viss mån appliceras på artiklar och grupperingar som är att jämföra med det som förekommer i min undersökning. De teorier och frågeställningar som undersökningen utmynnat i skulle eventuellt kunnat gett ett annat utfall om urvalet varit annorlunda. Reliabiliteten anser jag vara relativt hög. Jag ser inget bättre instrument för att undersöka vilka argument som förekommer i dagstidningars debattsidor än att just studera dessa artiklar. Inte heller ser jag ett bättre instrument för att mäta hur den praktiska verksamheten bedöms vara i överrensstämmande med läroplaner och skollagen än Skolverkets inspektionsrapporter. Samtidigt är svagheten att jag har gjort ett medvetet urval som påverkar även reliabiliteten, ett annat urval hade kanske gett ett annat resultat. Jag vill återigen påpeka att den kvalitativa metoden har till syfte att få en djupare förståelse för det man undersöker, inte i första hand att göra generaliseringar.

4.4 Etik

Min undersökning har byggts på studier av dagstidningar och Skolverkets inspektionsrapporter vilket innebär att allt är offentliga handlingar och namn som nämns är uteslutande offentliga personer. Inga intervjuer eller deltagande undersökningar har utförts vilket leder till att jag inte har ansett mig tvungen att ta några etiska hänsyn angående undersökningens art. Gällande refereringar och citat har jag ansträngt mig att vara noggrann med att ange källa och en så precis hänvisning som varit möjlig att ge.

Jag har även försökt att vara ärlig och teorineutral fram till min analys och teoribildning. I den mån det nu kan sägas vara möjligt, då man säkerligen omedvetet påverkas av materialet som samlas in och struktureras under arbetets gång. Detta innebär att jag har försökt att få med argument som står mot varandra och finna stöd för de båda åsikterna i litteraturen.

⁹⁵ J. Hartman, *Vetenskapligt tänkande*, s. 277-288

5 Resultat

5.1 Dagstidningarnas debattartiklar

De utvalda debattartiklarna består utav sex stycken artiklar från Expressen, fem stycken från Dagens Nyheter och en artikel ifrån Svenska Dagbladet. För aktualitetens skull är alla artiklarna är publicerade under 2005 och 2006. De förekommande argumenten har jag samlat i kategorier som innefattar förespråkarnas såväl som kritikernas perspektiv och utgångspunkter. Intressant att notera är att författarnas argument behandlar samma områden men att deras ståndpunkter och tolkningar är diametralt olika. Sju stycken av debattartiklarna har en direkt koppling till politiska intressen och politiska partier medan fem stycken är skrivna av författare som inte har en direkt politisk koppling utan skriver i egenskap av företrädare för organisationer eller som privatpersoner.

Följande artiklar ingår i denna studies undersökning:

Expressen – ”Osaklig kritik mot religiösa friskolor”, I. Davidson, D. Lindström

Expressen – ”Religiösa skolor är övergrepp mot barnen”, E. Moloudi

Expressen – ”Religiösa friskolor gör barnen trygga”, Y. Ruwaida m.fl.

Expressen – ”Rädda barnen från religiösa friskolor”, N. Sabuni

Expressen – ”Intelligent design är en vetenskap”, M. Selander, M. Sundbom

Expressen – ”Religiösa friskolor förvrider barnen”, C. Sturmark

DN – ”Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor”, Björklund m.fl.

DN – ”Religiösa friskolor självklara i en demokrati”, A. Carlberg, I. Davidson

DN – ”Folkpartiet spelar med de främlingsfientliga krafterna”, I. Davidson

DN – ”Förbjud friskolor som står på religiös grund”, M. Fjelkner

DN – ”Barn har rätt till andra värderingar än religiösa”, N. Sabuni m.fl.

SvD – ”Religiösa friskolor farliga”, L. Ringqvist

5.1.1 Segregation och utanförskap eller integration?

De konfessionella friskolornas eventuellt segregerande effekter är ett vanligt förekommande argument i de undersökta dagstidningarna. Några av debattörerna anser att de religiösa friskolorna är uppdelande och separerar kulturer och religioner när ambitionen istället borde vara att integrera dessa kulturer och religiösa grupper. Vissa av debattörerna framför argument som verkligen varnar för segregationens och det frivilliga utanförskapets faror. Skribenterna menar att framförallt de muslimska friskolorna kan komma att användas som rekryteringsbas för framtida självmordsbombare i framtiden.

Sabuni m.fl. skriver i DN att den icke-konfessionella skolan är det viktigaste medlet samhället har för att motverka segregation. Det bara i en icke-konfessionell skola barn med olika religioner och förutsättningar kan mötas innan fördomar slagit rot:

Den gemensamma leken i sandlådan och i kuddrummet uppfosttrar till tolerans och öppenhet. Det annorlunda blir på så sätt mindre skrämmande. Personalen i förskolan kan medvetet stödja denna utveckling. Små barn är öppna och berättar om vad de hör från sina kamrater. I en blandad förskola kommer fördomarna i dagen och personalen kan reagera direkt mot intolerans. Som föräldrar har vi möjlighet att reagera om våra barn kommer hem från förskolan med konstiga påståenden om andra folkgrupper eller religioner och vi kan se till att förskolan tar tag i frågan.⁹⁶

⁹⁶ Nyamko Sabuni, Anders Carlberg, Nalin Pekgul., ”Barn har rätt till andra värderingar än religiösa”, Dagens Nyheter, 4 Maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=541977]

Mette Fjelkner, ordförande i Lärarnas Riksförbund, skriver i en uppmärksammat artikel i DN att religiösa skolor har en uppdelande effekt som är segregerande. Hennes inställning är att ambitionen måste vara att integrera olika kulturer:

Möjligheten att välja skola efter en specifik religiös inriktning har också en avskiljande och uppdelande effekt. Detta förstärker den segregation som redan finns på utbildningsområdet, vilket omöjligen kan vara politiskt önskvärt. Ambitionen att integrera olika kulturer och strävan mot ett likvärdigt skolsystem motverkas. Detta är något som inte borde accepteras.⁹⁷

Intressant är att det är i egenskap av ordförande för Lärarnas Riksförbund som Fjelkner uttalar sig. Detta kan således sägas vara Lärarnas Riksförbunds inställning till konfessionella friskolor.

Esmail Moloudi, socionom, barnaktivist och talesman för kampanjen Nej till religiösa skolor, sätter likhetstecken mellan Hezbollah⁹⁸ och religiösa friskolor i den mening att de båda vänder sig till fattiga människor:

Därför har också religiösa skolor aktiverat sin verksamhet i förorter. Religiösa krafter sprider sina budskap i fattiga stadsdelar i Sverige, på samma sätt som Hezbollah försöker locka till sig fattigt folk i södra Libanon. Segregationen och marginaliseringen gör att folk i förorter tvingas vända sig inåt. De vänder ryggen mot samhället. Detta ger religiösa skolor spelrum i förorterna. Vi hör och läser att barn från dessa förorter skickas tillbaka till hemlandet för att fördjupa sig i Koranen. Religiösa skolor förstärker "vi och dom-känslan" mellan folk i förorterna.⁹⁹

Moloudi är inte den enda debattör som varnar för riskerna med de segregerande effekterna hos de muslimska friskolorna. Den nyblivna integration- och jämställdhetsministern Nyamko Sabuni, går så långt att hon varnar för att muslimska friskolor skall bli rekryteringsbaser för självmordsbombare:

Jag känner också oro för att muslimska friskolor riskerar att bli den naturliga rekryteringsbasen för framtida självmordsbombare. I kampen mot terrorismen är det alltså viktigt att ifrågasätta dessa skolor. I dag är det aktuellt med terrorister som bekänner sig till islam, men vi är inte främmande för kristna eller judiska terrorister heller. Det är främst inom religionen som fundamentalismen frodas.¹⁰⁰

Sabuni skriver vidare att muslimska skolor har påvisats ha kontakter med saudiska miljardärer som vill sprida en ultrakonservativ form av islam till alla världens muslimer. Detta kan jämföras med Samuelssons inställning som är att det inte finns några tecken som tyder på att islamska rörelser är engagerade i muslimska friskolor i Sverige. Men om så är fallet ser inte Samuelson detta som någon negativ faktor ur någon synvinkel då sådana skolor redan finns i Europa.¹⁰¹

Davidsson och Lindström, som båda tillhör Kristdemokraterna, anser att fanatismens grund inte har religionen som främsta bas utan har med utanförskap, otrygghet och fattigdom att göra främst. Då bidragssystemet till friskolor innebär att Skolverket har rätt till insyn är detta dessutom en faktor som innebär en minskad risk för att fanatismen kan få fäste:

⁹⁷ Mette Fjelkner, "Förbjud friskolor som står på religiös grund", Dagens Nyheter, 16 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=537439>]

⁹⁸ Moloudis egen stavning, den korrekta borde vara Hizbollah

⁹⁹ Esmail Moloudi, "Religiösa skolor är övergrepp mot barnen", Expressen, 1 Oktober, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=703014>]

¹⁰⁰ Nyamko Sabuni, "Rädda barnen från religiösa friskolor", Expressen, 29 Augusti, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=427766>]

¹⁰¹ J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 117f

Fanatismen ska bekämpas i vilken form den än uppträder. Men att förbjuda konfessionella skolor är inte lösningen. Dessa skolor, som är öppna för insyn och kontroll, kan snarare minska risken för isolerade celler där fanatismen kan få fäste.¹⁰²

Yvonne Ruwaida ihop med två partikollegor skriver att det är viktigt med den trygghet barnen känner i en muslimsk skola och att denna motverkar segregation:

En bra skola föds när eleverna är delaktiga och trygga, inte när de är anpassade efter en förmodat svensk och sekulär mall. En muslimsk skola som medvetet har en svensk icke-muslimsk lärare i varje klass gör mer för integrationen och mångfalden än en kommunal skola utan någon muslimsk lärare.¹⁰³

Samma tankar har Carlberg och Davidson. De menar blandningen av svenska lärare och lärare från den egna kulturen hjälper eleverna in i den svenska kulturen:

I varje klass finns två lärare varav den ena oftast är från elevernas ursprungskultur. Det är ett medvetet arbetssätt för att lotsa in eleverna i den svenska kulturen utan att de behöver ge avkall på sin egen.¹⁰⁴

I litteraturgenomgången belystes skillnaden på synen gällande pluralism. Pluralism i skolan eller pluralism av skolor. Davidson och Lindström anser det senare som självklart:

I ett pluralistiskt samhälle borde det vara självklart att elever och föräldrar ska ha möjlighet att välja mellan skolor med olika inriktning. Det är en förutsättning för att varje elev ska hitta sin plats och kunna utvecklas till en trygg och självständig människa.¹⁰⁵

En liknande formulering återkommer i Davidsons artikel författad i hop med Carlberg:

Vi anser att pluralism i livsaskådningsfrågor är en självklarhet i ett demokratiskt samhälle. I den pluralismen ingår också möjligheten att välja en skola för sina barn som överensstämmer med ens egen värdegrund. De som motsätter sig detta framstår själva som mer fundamentalistiska än de som de anklagar för att vara just fundamentalister.¹⁰⁶

5.1.2 Religionsfrihet eller frihet från religion?

Det absolut vanligast förekommande argumentet i debattinläggen handlar om barnens rätt till religionsfrihet, skydd från indoktrinering och ensidig påverkan etc. som står mot föräldrarnas rätt att bestämma över sina barns fostran och framtid. Barnens rätt kontra föräldrarnas rätt föranleder många gånger debattörerna att hänvisa till internationella konventioner som Sverige har förbundit sig till. I litteraturgenomgången klagade jag den juridiska situationen som innebär att frågan har varit föremål för tolkning ett flertal gånger hos den Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter och Europeiska kommissionen. Den principiella rätten att starta privata skolor är fastslagen men staten har rätt att ställa krav på undervisningens innehåll.¹⁰⁷ Staten är heller inte skyldig att finansiera dessa privata skolor men argumentet är då att insynen minskar då finansieringen innebär att tillsynsmyndigheter kan kontrollera verksamhetens innehåll.

¹⁰² Inger Davidson, David Lindström, "Osaklig kritik mot religiösa friskolor", Expressen, 11 November, 2005, hämtad 1 December 2006, [http://expressen.se/index.jsp?a=468886]

¹⁰³ Mats Pertoft, Yvonne Ruwaida, Mikaela Valterson, "Religiösa friskolor gör barnen trygga", Expressen, 6 maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [http://expressen.se/index.jsp?a=579752]

¹⁰⁴ Anders Carlberg, Inger Davidson, "Religiösa friskolor självklara i en demokrati", Dagens Nyheter, 10 Maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=543593]

¹⁰⁵ Inger Davidson, David Lindström, "Osaklig kritik mot religiösa friskolor", Expressen, 11 November, 2005, hämtad 1 December 2006, [http://expressen.se/index.jsp?a=468886]

¹⁰⁶ Anders Carlberg, Inger Davidson, "Religiösa friskolor självklara i en demokrati", Dagens Nyheter, 10 Maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=543593]

¹⁰⁷ SOU 1998:113, s. 338

Moloudi skriver att enligt islam är barnen föräldrarnas egendom. Detta är något som bekräftas av Samuelson i litteraturgenomgången.¹⁰⁸ Moloudi anser inte att barn skall indoktrineras med religiösa åskådningar, däremot ska de få kunskaper om religion. Religionsfrihet är de vuxnas angelägenhet. Föräldrarnas religion och barnen borde vara separerade för att:

Barnen har ingen möjlighet att fritt välja sin religion, för de saknar tillräcklig kunskap, erfarenhet och kan inte stå mot föräldrarnas vilja. Barn borde inte få hamna i sådana religiösa konflikter med föräldrar, för kärleken mellan barn och föräldrar är stor och barn behöver denna. Barn har inga religiösa eller politiska uppfattningar utan följer föräldrarnas syn och det är inget frivilligt val. Med andra ord har barn ingen religion eller politisk tillhörighet i botten.¹⁰⁹

Sturmark skriver att det måste få finnas utrymme i samhället för olika livsåskådningar men att skolan inte får ta ställning för en viss religion och framställa den som den sanna. Skolan skall istället förmedla kunskaper om livsåskådningar och religioner utifrån ett vetenskapligt perspektiv:

Föräldrar som vill uppfostra sina barn till en speciell tro får göra det utanför skolan och inte använda den som medel i sin uppfostran.¹¹⁰

Både Moloudi och Sturmark hänvisar till FN:s barnkonvention som ger barnen rätt till religionsfrihet och frihet från religion. Även Sabuni tar upp de juridiska aspekterna om striden mellan barnens rätt och föräldrarnas rätt. Sabuni skriver att internationella konventioner fastslår att ingen individ får påtvingas en religiös fostran som strider mot dennes övertygelse. Problemet är enligt henne att barn inte har någon övertygelse. Föräldrar kan enligt samma konventioner argumentera för konfessionella skolor. Frågan är vems frihet det är som skall prioriteras. Sabuni formuleringar indikerar att hon vill ändra texterna i konventionerna till fördel för barnens rätt:

Det är samtidigt dags för intellektuella att sätta sig och tänka igenom hur vi ska kunna reformera konventioner om mänskliga rättigheter så de endast blir rättigheter för individer och inte för grupper. Och där i definitionen individ inkludera också barnen.¹¹¹

Sabuni m.fl. skriver att Europarådets konvention slår fast föräldrarnas rätt att starta skolor men att den kan ställas mot FN:s barnkonvention. Åter kan man i formuleringarna ana att Sabuni vill ändra i gällande konventioner eller tolkningarna av dem till barnens förmån:

Men Sverige har också ratificerat barnkonventionen, som stadgar att barnens rättigheter alltid ska sättas i främsta rummet. Vi menar att dessa båda konventioner kan ställas mot varandra och att den svenska regeringen, oavsett färg, därför måste verka för en förändring som skapar ett starkt skydd för barnen mot religiös och annan form av ideologisk indoktrinering.¹¹²

Skolminister Björklund m.fl. som var med och drev fram beslutet om att tillåta konfessionella friskolor, anser att barn som tvingas till skolan genom skolplikten ska fullgöra sin skolgång i skolor som respekterar värdegrunden så som den anges i skollag och läroplaner:

¹⁰⁸ J. Samuelson, s. 98

¹⁰⁹ Esmail Moloudi, "Religiösa skolor är övergrepp mot barnen", Expressen, 1 Oktober, 2006, hämtad 1 December 2006, [http://expressen.se/index.jsp?a=703014]

¹¹⁰ Christer Sturmark, "Religiösa friskolor förvrider barnen", Expressen, 19 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [http://expressen.se/index.jsp?a=567688]

¹¹¹ Nyamko Sabuni, "Rädda barnen från religiösa friskolor", Expressen, 29 Augusti, 2005, hämtad 1 December 2006, [http://expressen.se/index.jsp?a=427766]

¹¹² Nyamko Sabuni, Anders Carlberg, Nalin Peggul., "Barn har rätt till andra värderingar än religiösa", Dagens Nyheter, 4 Maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=541977]

Det är viktigt att understryka att föräldrars valfrihet aldrig kan bli total i ett humanistiskt samhälle. Skollagen har som utgångspunkt att det är barnet/eleven som har rättigheter att få en allsidig undervisning.¹¹³

För att sätta in dessa formuleringar i sin kontext är det viktigt att påpeka att debattartikelns rubrik är ”Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor”

Ruwaida m.fl. skriver att religion är en rättighet i vårt samhälle. De anser att de konfessionella friskolorna är ett sätt att fullfölja religionsfriheten genom att låta troende föräldrar och barn få samma rättigheter som andra familjer och barn som vill satsa på fotboll, musik eller Montessoris pedagogik etc. Ruwaida och hennes två partikamrater hänvisar i likhet med debattörerna som försvarar barnens rätt, till FN:s barnkonvention för att söka stöd i sina åsikter:

Enligt FN:s barnkonvention har barn rätt att utöva religion, det ingår i deras mänskliga rättigheter som individer. Denna aspekt glöms ofta bort i en vulgärdebatt där religion oftast verkar handla om extremer som Usama bin Ladin, pastorer i Knutby och hjärntvätt av små barn.¹¹⁴

Anders Carlberg och Inger Davidson försvarar föräldrarnas rätt till att välja skola åt sina barn genom att hänvisa till att Europakonventionen som sedan 1995 gäller som svensk lag. Denna konvention ger då föräldrarna rätt att välja en skola i överrensstämmelse med deras religiösa och filosofiska övertygelse. Men Carlberg och Davidson åberopar även barnkonventionens artikel 14 som enligt författarna tydligt uttrycker att det är föräldrarna som ansvarar för att vägleda barnen i processen kring barnens rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet:

Det kan de till exempel göra genom att välja en skola som bygger på en värdegrund som de själva bekänner sig till. Vad är det i detta som tycks skrämra så många?¹¹⁵

5.1.3 Uppfylls målen i läroplanerna och värdegrunden eller ej?

Gällande de konfessionella friskolornas eventuella uppfyllande av läroplanerna och värdegrundens innehåll råder diskrepans mellan kritiker och förespråkare för konfessionella friskolor. Kritikerna menar indirekt att konfessionella friskolor inte uppfyller de värden som läroplaner och värdegrund ger uttryck för. Detta är antagligen för att Skolverket i stort sett finner de konfessionella skolornas verksamhet förenligt med läroplaner och skollagar. Vissa av artiklarna ifrågasätter därför formuleringarna i läroplanerna och värdegrunden och/eller Skolverkets tolkning av dessa. Vissa religiösa skolors undervisning i kreationism och intelligent design som ett alternativ till evolutionsläran är ett annat ifrågasatt inslag.

Sturmark tar upp ett exempel med en gymnasielärare som hävdar att Darwins evolutionsteori är död om 20-30 år. Sturmark hävdar även att samme lärare ljuger för sina elever angående vad evolutionsläran kan förklara. Denne lärare skall enligt Sturmark, istället undervisa om kreationism och intelligent design, något som Sturmark anser är nonsens. I samband med detta ställer han ett antal provocerande frågor:

¹¹³ Jan Björklund, Ulf Nilsson, Ana Maria Nartil, Elene Odenljung, ”Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor”, Dagens Nyheter, 31 Oktober, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=481230>]

¹¹⁴ Mats Pertoft, Yvonne Ruwaida, Mikaela Valterson, ”Religiösa friskolor gör barnen trygga”, Expressen, 6 maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=579752>]

¹¹⁵ Anders Carlberg, Inger Davidson, ”Religiösa friskolor självklara i en demokrati”, Dagens Nyheter, 10 Maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=543593>]

Får en lärare lära ut vad som helst? Accepterar vi att en gymnasielärare på historiektionen undervisar om att Förintelsen aldrig ägt rum? Eller att människosläktet skapades av ett flygande spagettimonster från yttre rymden för några tusen år sedan? Andreasgymnasiets lärare Mats Selander bör omedelbart fråntas rätten att undervisa.¹¹⁶

Sturmark anser att sådan undervisning strider mot Skollagens krav på saklig undervisning och kräver att gymnasiet där denna lärare verkar stängs. Sturmark vill även fastställa innehållet i den obligatoriska skolan så att skolplikten inte endast innebär närvaro i en byggnad:

En obligatorisk skola utan fastställt innehåll är meningslös. Annars skulle det ju innebära att skoltvånget endast gällde närvaro i en byggnad. Därför ska samhället fastställa både vad eleverna ska lära sig och ge dem vårt samhälles gemensamma värdegrund som till exempel respekt för de mänskliga rättigheterna och vår syn på demokratin.¹¹⁷

Mats Selander och Margareta Sundbom, filosoflärare respektive rektor, går hårt åt Sturmark och hans angrepp på intelligent design i sin artikel. Författarna till artikeln ger sin bild av varför intelligent design ska räknas som vetenskaplig och som ett alternativ till vedertagna vetenskapliga teorier. Enligt Selander och Sundbom är intelligent design en vetenskap som studerar tecken på intelligens. De motiverar att undervisning sker i detta med att:

Skolverket förespråkar att undervisningen skall vara ämnesövergripande och ha ett internationellt perspektiv. Därför vill vi i vår skola vara öppna för den tvärvetenskapliga, internationella diskussion som ID-rörelsen skapat. En sådan öppenhet rimmar väl med både vetenskaplig frihet och kritiskt tänkande. Menar förbudsstatister som Sturmark att det är ovetenskapligt att redogöra för denna diskussion? Är det religiös indoktrinering?¹¹⁸

Fjelknars artikel skulle kunna vara ett direkt svar på föregående författares framhävande av intelligent design som en vetenskap. Fjelkner är starkt kritisk mot den relativism det innebär med skepsis mot den vetenskapliga metoden att belägga fakta. Hon anser att det föreligger ett hot mot kunskapsamhället i den naiva tanken på att ”alla teorier om sakernas tillstånd är lika värda”. Fjelkner lämnar lite utrymme för acceptans av intelligent design och en religiös värdegrund i de här citaten:

Det vetenskapliga tänkandet och det humanistisk-etiska jämlikhetsidealet måste ensamma genomsyra det svenska skolsystemet. De vindar som blåser i samhället tyder på att Sverige är i behov av en ny Hedenius som på ett klargörande sätt tvingar såväl ung som gammal, högutbildad som lågutbildad, att hålla isär tro och vetande.

I skolan ska rätt utbildade lärare förmedla kunskaper till eleverna i olika ämnen och se till att eleverna når de kunskapsmål som staten satt upp. Inte under några omständigheter får det finnas tveksamheter om att det är en demokratisk värdegrund och kunskaper härledda ur vetenskapliga metoder som ensamma skall råda innanför skolans väggar.¹¹⁹

Davidson kommenterar kraven på utökade kontroller av de religiösa friskolorna med att det inte finns några skolor som kontrolleras så noga som de konfessionella och att dessa bedöms av Skolverket vara i överrensstämmande med läroplaner och värdegrund:

¹¹⁶ Christer Sturmark, ”Religiösa friskolor förvrider barnen”, Expressen, 19 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=567688>]

¹¹⁷ Christer Sturmark, ”Religiösa friskolor förvrider barnen”, Expressen, 19 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=567688>]

¹¹⁸ Mats Selander, Margareta Sundbom, ”Intelligent design är en vetenskap”, Expressen, 22 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=570036>]

¹¹⁹ Mette Fjelkner, ”Förbjud friskolor som står på religiös grund”, Dagens Nyheter, 16 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=537439>]

I en granskning som gjordes av Skolverket förra året påvisades inga brister när det gällde värdegrunden eller undervisningens saklighet. De brister som lyftes fram var enbart av de slag som Skolverket finner vid de flesta granskningar även av kommunala skolor.¹²⁰

Artikeln skriven av Björklund m.fl. andas en stark misstro mot att de konfessionella friskolorna sägs uppfylla läroplaner och värdegrundens intentioner. Författarna är medvetna om att Skolverket anser undervisningen i de konfessionella friskolorna vara överrensstämmande med gällande lagar och läroplaner och anser därför att det möjligtvis är fel på lagstiftningen:

Men exemplen börjar bli för många att lagstiftningen inte sätter stopp för rena sektskolor. En grundläggande fråga kvarstår - hur kan vi garantera en objektiv, allsidig undervisning också i skolor med stark egen tro eller ideologi.¹²¹

Författarnas ifrågasättande av de religiösa friskolorna och formuleringarna i läroplanerna belyses genom följande resonemang:

Men partistyrelsen påpekar, enligt vår mening med all rätt, att de grundläggande och demokratiska värderingar som utgör skolans värdegrund utan inskränkningar måste följas även av fristående skolor med konfessionell inriktning. Såväl undervisningen i religionskunskap som utbildningen i övrigt måste bedrivas enligt läroplanens krav på saklighet och allsidighet, öppenhet för skilda uppfattningar, tolerans samt möjligheter till personliga ställningstaganden. De konfessionella inslagen i utbildningen ska vara förenliga med de grundläggande demokratiska värderingarna i skollag och läroplaner.¹²²

Det här klargörandet från Björklund m.fl. av kraven på att uppfylla innehållet i läroplanerna följs av följande kommentar som belyser paradoxen i regelverket:

När man läser om det gällande regelverket ligger det nära till hands att säga att det är en tulipanaros som försöker smälta ihop två helt oförenliga principer. Antingen ska alla skolor vara icke-konfessionella eller också accepteras konfessionella skolor, kan man tycka.¹²³

Björklund m.fl. citerar även Lars Leijonborg där han varnar för att vi i framtiden kommer att få se exempel på mer extrema religiösa och politiska grupper som kommer att ansöka om att få starta friskolor. Vad händer då frågar sig artikelförfattarna.¹²⁴

Lena Ringqvist, journalist, författare och uppvuxen i ett frikyrkligt hem, skriver om sina tvivel om att det auktoritära styret i de religiösa friskolorna uppfyller målen om elevers kritiska tänkande kombinerat med saklighet och allsidighet:

Idén med friskolor är uppenbarligen en bra idé när de uppmuntrar elever till att utvecklas fritt, till egna tänkande individer. Men hur bra blir det i de religiösa skolorna? Där tusentals barn får en verklighetsupp-

¹²⁰ Inger Davidson, "Folkpartiet spelar med de främlingsfientliga krafterna", Dagens Nyheter, 2 November 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=482233>]

¹²¹ Jan Björklund, Ulf Nilsson, Ana Maria Nartil, Elene Odenljung, "Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor", Dagens Nyheter, 31 Oktober, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=481230>]

¹²² Jan Björklund, Ulf Nilsson, Ana Maria Nartil, Elene Odenljung, "Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor", Dagens Nyheter, 31 Oktober, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=481230>]

¹²³ Jan Björklund, Ulf Nilsson, Ana Maria Nartil, Elene Odenljung, "Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor", Dagens Nyheter, 31 Oktober, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=481230>]

¹²⁴ Jan Björklund, Ulf Nilsson, Ana Maria Nartil, Elene Odenljung, "Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor", Dagens Nyheter, 31 Oktober, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=481230>]

fattning och världsbild presenterad av auktoriteter som företräder något helt annat än vad skolböckerna säger?¹²⁵

Sabuni tar upp Ayaan Hirsi Alis besök i Sverige. Ali är en hård kritiker av islam och anser att islam och den muslimska kulturen måste anpassas till det moderna samhället. Sabuni skriver att hon inte håller med i allt Ali skriver i sin bok men att:

Den som anser att kvinnors frigörelse är viktig borde samtidigt ifrågasätta konfessionella skolor. Där förmedlas och fostras kvinnor och män till traditionella könsroller.¹²⁶

Sabuni skriver här rakt ut att konfessionella friskolor inte är jämlika utan att de medvetet är medverkande till att återskapa traditionella könsroller. Sabuni hänvisar inte till någon källa så jag utgår ifrån att det är tyckande eller en åsiktsförmedling från Sabunis sida.

5.2 Skolverkets inspektioner

Min undersökning består av två delar. Den första delen behandlar Skolverkets rapport *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, som är en sammanställd rapport på uppdrag av regeringen. Inspektionen omfattar inspektioner av 25 skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande som ännu inte haft någon inspektion eller att det gått långt tid sedan Skolverket senast gjorde en inspektion. En viktig del av rapporten berör de muslimska friskolorna som förekom i programmet *Dokument Inifrån*. Skolverket skriver att programmet ”gav anledning till stark oro för hur verksamheten bedrivs på de aktuella skolorna” och att med anledning av de allvarliga signalerna ”beslutade Skolverket att omgående inleda en granskning av de aktuella skolorna för att utreda om de verkligen lever upp till de bestämmelser som gäller för fristående skolor.”¹²⁷

Den andra delen av min undersökning av den praktiska verksamheten består av en inspektion av Livets Ords Kristna Skolor som föranleddes av en anmälan av två före detta lärare på skolan som ansåg att situationen var så allvarlig att de hoppades att Skolverket skulle stänga skolorna.¹²⁸ Anledningen till mitt val av inspektioner är flera. Jag vill belysa inspektioner av de två trosinriktningarna som min uppsats främst är inriktad på: De muslimska och de evangelikanska med Livets Ord som främsta företrädare. Men valet av dessa inspektioner har även med att göra att de är båda massmedialt uppmärksammade samt att båda inspektionsrapporterna skiljer sig från Skolverkets normala förfarande vid tillsyn av skolor. Det normala förfarandet är att Skolverket annonserar sin inspektion i god tid till de berörda skolorna. Så är inte fallet vid dessa inspektioner. Dessa inspektioner är oannonserade och ger enligt mig ett mer rättvist utslag om verksamheten som bedrivs. Det föreligger ändå kritik mot dessa inspektioner vad gäller bedömningen av hur verksamheten sägs uppfylla läroplaner och skollag. Denna kritik tar jag upp senare i min resultatredovisning.

Jag vill påpeka att dessa två inspektionsrapporter inte kan generaliseras till att vara en korrekt bild av verksamheten på alla konfessionella friskolor. Den kritik som framförs gäller endast

¹²⁵ Lena Ringqvist, ”Religiösa friskolor farliga”, Svenska Dagbladet, 3 April, 2005, hämtad 1 December 2006, [http://www.svd.se/dynamiskt/brannpunkt/did_9458086.asp]

¹²⁶ Nyamko Sabuni, ”Rädda barnen från religiösa friskolor”, Expressen, 29 Augusti, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=427766>]

¹²⁷ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 9f

¹²⁸ H. Blomqvist, *De små stegens tyranni*, Humanisterna, [<http://www.humanisterna.org/humanisten/1y2002/desmastegenstyranni.html>], s. 1

de berörda skolorna och kan inte generaliseras och ges ett allmänt omdöme om de konfessionella friskolorna. Inte heller kan den situation som rådde vid inspektionerna (2003 respektive 2001) sägas vara gällande nu. Skolverket har vid flera fall inspekterat skolorna vid senare tillfälle och funnit dem vara i överensstämmande med läroplaner och skollag. Tanken bakom denna undersökning av inspektioner är istället att studera vilken typ av kritik som framkommit och hur den bedömts. Skolverkets inspektioner är kritiserade och denna kritik framkommer även i resultatredovisningen av debattartiklarna i dagspressen. Detta har resulterat i krav på ändring av nuvarande lagstiftning.

5.2.1 Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning

Rapporten utgår från inspektionen av 25 stycken fristående grundskolor och behandlar fyra grundområden: *de allmänna förutsättningarna för verksamheten, kunskaper och färdigheter, allmänna mål och värdegrund* samt *skolornas kvalitetsarbete*. Jag har valt att inte redovisa samliga resultat utan har inriktad mig på delarna som kan relateras till läroplaner och värdegrund samt litteraturgenomgången och resultatredovisningen av dagstidningarnas debattsidor. De huvudsakliga metoderna i inspektionerna har varit dokumentgranskning, intervjuer inom och utom skolan, observationer och enkäter.

Av de 24 skolor där Skolverket har fattat beslut finns 8 stycken uppfylla kraven för fortsatt godkännande. Av dessa 8 är två stycken skolor med muslimsk profil. Rörande skolornas *allmänna förutsättningar för verksamheten* får åtta skolor påpekanden inom detta område. Skolverket finner inte att de påpekanden de gjort går att koppla till skolornas inriktning. Däremot pekar Skolverket på skyldigheten att medverka i sin tillsyn av skolorna och att detta tydliggörs för föräldrarna. Detta med anledning av att föräldrar på en skola inte tillät sina barn att prata med Skolverket.¹²⁹

När det gäller *kunskaper och färdigheter* riktar Skolverket ingen kritik mot elevernas resultat men däremot mot ledningsfunktionen, lärarkompetensen, betygssättningen samt lokalsituationen. Skolverket påpekar att skolorna tvärtom uppvisar mycket goda resultat och förklarar det med den höga vuxentätheten. Skolverket bedömer det som tveksamt att eleverna ger möjlighet att uppnå målen för alla ämnen på några av de berörda skolorna. En av anledningarna till detta är att timtalen i dessa ämnen minskats till förmån för skolans profilämnen, d.v.s. kristendom, judendom, islam etc.

Skolverket anser att flera skolor har problem med lärarkompetensen. De kristna skolorna betonar vikten av att lärarna har en grundsyn som är förenlig med skolans profil, men Skolverket finner inte att anställningarna grundar sig på ”rätt tro” framför formell kompetens. De muslimska skolorna har ofta svenska klasslärare medan lärarna i profilämnena ofta har en kulturell eller religiös tillhörighet som är kopplad till skolans profil.¹³⁰

I den för undersökningen viktiga delen *allmänna mål och värdegrund* har tre skolor fått föreläggande som avser elever i behov av stöd. Däremot har samtliga skolor utan tre fått påpekanden om behov av utveckling av verksamheten. Skolverket anser att alla skolor prioriterar värdegrundsarbetet. De skriver även att skolorna inte ser några konflikter mellan den värdegrund som finns i läroplaner och skollagen jämfört med den egna skolans värdegrund eller konfessionsinriktning. För några av de kristna skolorna påpekar Skolverket att vissa av skolornas skrivelser i sina lokala måldokument ger uttryck för att nationella läroplaner och kursplaner

¹²⁹ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 20, 22

¹³⁰ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 22f

är underställt Bibelns budskap. Detta nöjer sig Skolverket att påpeka då den faktiska verksamheten på skolorna inte följer skolans egna måldokument. Skolverket förklarar detta med att skolorna vill ”lugna” föräldrar som vill att sina barn uppfostras i kristen miljö.¹³¹

Gällande jämställdhet har endast någon enstaka skola dokumenterat sin syn på arbetet vad rör jämställdhet mellan könen. Det är även ovanligt att skolor har en strategi hur sådana frågor skall hanteras. Enligt Skolverket är dock den allmänna bilden att inget av könen missgynnas och att båda könen ges samma utrymme. Pojkar och flickor undervisas mestadels i blandade grupper. På de muslimska skolorna separeras dock ofta flickor och pojkar inom sex- och samlevnadsundervisning, idrott och hälsa samt i profilämnet. Skolverket påtalar vikten av att skolorna lever upp till att målen om jämställdhet i värdegrunden uppfylls.¹³²

Skolverket skriver att när det gäller *allsidighet och saklighet* är detta ett mycket viktigt område, speciellt när det gäller de konfessionella skolorna. Men det är samtidigt det området som är svårast att bedöma i skolornas verksamhet. De berörda skolorna har allmänna måldokument och bearbetningar av de nationella kursplanerna som i flertalet fall behandlar ”kritiska” moment vid bedömningen om undervisningen är allsidig och saklig. Religionsundervisningen anses vara allsidig och informerar om flera religioner än skolans inriktning på ett sakligt sätt. Sex- och samlevnadsundervisning förekommer på alla skolor. Skolverket skriver i rapporten att ”inspektionerna har inte visat på något fall där läroböcker eller annan litteratur har censurerats beträffande texter och/eller bilder av religiös eller sexuell karaktär.” Däremot påtalas brister som att undervisningen om världsreligionerna påbörjats först i årskurs 6, att undervisningen utförs av utbildad personal samt att vissa måldokument är otydliga eller inte är överensstämmande med hur den faktiska verksamheten bedrivs.¹³³

I sin sammanfattning skriver Skolverket att det inte är någon enhetlig bild som framkommer vid de 25 inspektionerna. Innehåll, utformning och kvalitet varierar i verksamheterna. Inspektionerna visar enligt Skolverket inte på några brister kopplade till deras profil:

De brister som påtalats i besluten har inte i första hand varit kopplade till skolornas profil. Förelägganden har främst avsett skolornas kvalitetsarbete, betygssättningen, localsituationen, ledningsfunktionen, hanteringen av elever i behov av stöd, ekonomin och brister i registerkontrollen av nyanställd personal.¹³⁴

Inte heller anses skolorna strida mot kraven på att vara förenliga med de allmänna målen och värdegrunden:

Skolverket har dock inte kunnat se några generella problem när det gäller kravet på att verksamheten skall vara förenlig med de allmänna målen och den värdegrund som gäller för utbildning inom det offentliga skolväsendet. Det finns t.ex. inga indikationer på att allsidigheten och sakligheten i undervisningen skulle åsidosättas.¹³⁵

¹³¹ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 24f

¹³² *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 27

¹³³ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 28f

¹³⁴ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 32

¹³⁵ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 32

Däremot finns exempel på formuleringar i vissa skolors måldokument som enligt Skolverket ger sådana farhågor, men Skolverket pekar på att den faktiska verksamheten ger en annan bild. Det har även funnits exempel på att föräldrars och elevers förväntningar på verksamheten i skolan som inte stämmer överrens med värdegrunden som den uttrycks i läroplanen. Detta ställer enligt Skolverket stora krav på huvudman, skolledning och lärare. Skolverket skriver att enkätsvaren förstärker bilden av att det inte finns några generella problem med värdegrunden på skolan. Men samtidigt reserverar sig Skolverket mot att det finns en risk att eleverna medvetet velat ge en positiv bild.¹³⁶

5.2.2 Inspektion av Livets Ords skolor i Uppsala

Inspektionen av Livets Ords skolor i Uppsala består av granskning av dokumentation, intervjuer, lektionsbesök samt andra iakttagelser som gjorts vid besöken.

Allmänna förutsättningar för verksamheten

Skolverket bedömer inte att varken grundskolan eller gymnasieskolan är öppen för alla. Ansökningsblanketternas utformning och systemet med föräldrasamtal samt test av eleverna före intagning anses ge skolan möjlighet att välja elever. Skolan bedöms således inte uppfylla 9 kap. 2 § skollagen som reglerar vad som krävs för godkännande av en fristående skola.¹³⁷

Kunskaper och färdigheter

När det gäller lärarkompetensen på Livets Ords Kristna grundskola befanns den sammanlagda tjänstgöringen motsvara 35,9 heltidstjänster. Endast 15,1 av dessa innehåller av personal med lärarutbildning för de åldersgrupper och ämnen de undervisade i. Skolverket anser trots dessa brister att utbildningarna ger kunskaper och färdigheter som väsentligen motsvarar grundskolans. Angående skolans timplan finner skolverket att den schemalagda tiden för eleverna i LOKS överstiger riktvärdet med 6 %. Aktiviteter som saknar motsvarighet i den nationella timplanen är 854 undervisningstimmar. De flesta andra ämnen som inte är kopplade till skolans profil har fått mindre timmar tilldelade än vad den nationella läroplanen föreskriver. Dock får antalet timmar i ett ämne minskas med högst 20 % och Skolverket finner därför att eleverna kan erhålla en utbildning som ”till art och nivå motsvarar grundskolans”.¹³⁸

Allmänna mål och värdegrund

Vid den anmälan som gjordes av en före detta lärare på Livets Ords Kristna gymnasium, påstods att eleverna vid Livets Ords Kristna grundskola inte får en saklig och allsidig undervisning när det gäller vetenskapens teorier om jordens uppkomst. Detta kommenterar Skolverket med att de har försökt att få en uppfattning om undervisningens allsidighet. Vid lärarintervjuerna tillstår lärarna att de undervisar både i evolutionslära och Bibelns skapelseberättelse. Lärarna säger sig även informera eleverna om vad de själva har för uppfattning i frågor som berör olika teorier. I rapporten skriver Skolverket att enligt skolledningen lär inte skolan ut att jorden skapades för 10 000 år sedan vilket heller inte Bibelns skapelseberättelse förmedlar. Eleverna på gymnasieskolan tillstår att undervisningen var allsidig. Eleverna har fått undervisning om både evolutionslära och Bibelns skapelseberättelse. Enligt de intervjuade eleverna

¹³⁶ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 32

¹³⁷ *Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 1, 10

¹³⁸ *Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 13, 17, 20

föreligger inget förbud för dem att tro på evolutionsläran. Dock är det ingen av de intervjuade eleverna som tvivlar att bibelns skapelseberättelse är mer tillförlitlig än evolutionsteorin.¹³⁹

Gällande inköp av litteratur till skolans bibliotek söker svenskläraren efter litteratur som ger eleven föredömen. Bland de olämpliga böckerna anses Jonas Gardells ”En komikers uppväxt” tillhöra.¹⁴⁰

Skolverket skriver att i läromedlet som används i kristendomsundervisningen framhävs vikten av lydnad mot auktoriteter och regler:

- Grundsanning: det är viktigt att lära sig lydnad mot regler och auktoritet är för vårt eget bästa
- Grundsanning: Bibeln säger att ”uppror är trolldomssynd”.

I samma läromedel som är citerat ovan framkommer att formuleringar som hävdar kristna människors överlägsenhet gentemot människor med andra livsåskådningar:

Många människor som inte är kristna har mycket kunskap, men bara en kristen kan ha sann vishet och sant förstånd. Vi måste komma ihåg att Gud har kallat oss att vara ett avskilt och speciellt folk. Han kan inte utföra sin plan och välsigna människor som är en del av satans rike.

Samtidigt ges i materialet för år 5 samt år 7 varningar för konsekvenserna av ett ”dåraktigt” handlande och att inte leva ”vist”:

Kom ihåg att Gud har lovat, att han aldrig skall välsigna en ung människa som bär på uppror inom sig eller visar uppror mot sina föräldrar.

Det är mycket vi kan lära oss att studera profeterna i Gamla Testamentet. För det första ser vi **att Gud inte kommer att ha överseende med synd och uppror mot hans ord**. För det andra ser vi att Gud kommer att tillrättavisa sina barn för deras olydnad. Varningarna kommer. Gud är väldigt tålmodig och nådefull och vill helst inte behöva tillrättavisa oss – **men medveten olydnad kommer att bli straffad**.¹⁴¹

Skolverket finner att undervisning om blind lydnad mot regler och auktoriteter inte är förenligt med skollag och läroplaners grundläggande värden. För att förtydliga detta citerar Skolverket flera stycken ur läroplaner och skollag. Från skollagen citeras följande:

...Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar i skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan

- 1 främja jämställdhet mellan könen samt
- 2 aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden (1 kap. 2 § skollagen)¹⁴²

I läroplanerna för både det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna citerar Skolverket följande under rubriken ”Grundläggande värden”:

¹³⁹ Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 23ff

¹⁴⁰ Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 24

¹⁴¹ Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 26f

¹⁴² Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 27

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. ... I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.

Under rubriken ”*Förståelse och medmänsklighet*”:

Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.

Under rubriken ”*Saklighet och allsidighet*”:

Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen skall vara saklig och allsidig.

Skolverket skriver sedan följande, som är att beteckna som mycket viktigt med tanke på diskursen om auktoritet och allsidighet i litteraturgenomgången och resultatredovisningen från debattartiklarna:

Det måste vara mycket svårt, eller närmast omöjligt, att i en verksamhet som är så starkt präglad av auktoritetstro och subtila hot om straff vid ifrågasättande, hävda att det finns ett reellt utrymme för ens en möjlighet att ha en från skolan och församlingen avvikande uppfattning. Detta gäller för såväl vuxna som barn.¹⁴³

Vidare skriver Skolverket i sin kommentar att det framkommer att både elever och lärare i intervjuer uppger att det skulle vara omöjligt att ha en homosexuell lärare eller elev vid skolan. Personen skulle bli utstött eftersom en sådan läggning inte är förenligt med skolans bibelsyn. Detsamma kan sägas gälla för rökning, svordomar, utmanande klädsel samt sexuella förbindelser.¹⁴⁴

Skolverket anser inte att Livets Ords Kristna grundskola lever upp till de demokrati- och värdegrundsmål som finns i läroplan och skollag. Skolverket anser inte att skolan strävar efter att forma eleverna till kritiskt tänkande och ifrågasättande samhällsmedborgare eller förmedlar de grundläggande värden som finns formulerade i läroplanen för det obligatoriska skolväsendet. Skolan svarar därför inte mot allmänna mål och värdegrund. Däremot finner Skolverket att skolan uppfyller kraven på allsidighet och saklighet med påpekandet att det är viktigt att Livets Ords Kristna grundskola följer elevernas kunskapsutveckling inom områdena sexualkunskap och vetenskapens syn på jordens uppkomst.¹⁴⁵

5.3 Sammanfattning av resultatbeskrivning

I en sammanfattning av dagstidningarnas debattartiklar finner jag att sju stycken argumenterar mot konfessionella friskolor medan fem stycken är positivt inställda. Ur debattartiklarna har jag funnit åtta stycken centrala argument varav ett eller flera av dessa förekommer i samtliga artiklar. En sammanställning av förekommande argument ger följande tabell:

¹⁴³ Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 27

¹⁴⁴ Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 28

¹⁴⁵ Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 28f

Namn	För	Emot	Argument
”Osaklig kritik mot religiösa friskolor”	x		1
”Religiösa skolor är övergrepp mot barnen”		x	2, 3
”Religiösa friskolor gör barnen trygga”	x		4, 5
”Rädda barnen från religiösa friskolor”		x	2, 3, 6
”Intelligent design är en vetenskap”	x		7
”Religiösa friskolor förvrider barnen”		x	3, 6, 8
”Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor”		x	3, 6
”Religiösa friskolor självklara i en demokrati”	x		1, 4, 5
”Folkpartiet spelar med de främlingsfientliga krafterna”	x		1, 4
”Förbjud friskolor som står på religiös grund”		x	2, 3, 8
”Barn har rätt till andra värderingar än religiösa”		x	2, 3
”Religiösa friskolor farliga”		x	6

Argument

- (1) religiösa friskolor uppfyller värdegrundsmål och läroplaner
- (2) religiösa friskolor är segregering/bidrar till utanförskap
- (3) barnens rätt till frihet från religion
- (4) religionsfrihet
- (5) religiösa friskolor är integrerande
- (6) religiösa friskolor uppfyller inte värdegrundsmål och läroplaner
- (7) kreationism och intelligent design är alternativ vetenskap
- (8) religiösa friskolors undervisning är kunskapsrelativistisk

Skolverkets inspektionsrapporter ger inget entydligt utslag huruvida de konfessionella friskolorna kan sägas vara i överrensstämmande med värdegrundsmål och läroplaner eller inte. Rapporten *Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala* är mycket kritisk till hur undervisningen bedrevs vid Livets Ords Kristna Skolor vid det aktuella tillfället. Vid senare inspektioner har dock skolan befunnits uppfylla värdegrundsmål och läroplaner. Inspektionen pekar i alla fall på att det har funnits allvarliga problem med undervisningen vid Livets Ords kristna skolor, frågan är huruvida klimatet och undervisningen har genomgått en radikal förändring eller om det bara är fernissan som har putsats upp för att ge sken av en undervisning som är både allsidig och saklig och i enlighet med värdegrunden.

Rapporten *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande* bekräftar de artiklar som är positiva till konfessionella friskolor när de skriver att dessa är i överrensstämmande med värdegrundsmål och läroplaner. Rapporten finner inte att de problem som förekommer på de aktuella skolorna går att koppla till deras religiösa profil.¹⁴⁶

De listade argumenten i tabellen ovan samt Skolverkets inspektionsrapporter ger mig ett antal centrala begrepp och teman som jag finner vara de viktigaste för min undersökning. Jag kommer i enlighet med den analytiska induktionen att kategorisera dessa begrepp för min diskussion. *Segregation, integration och mångfald* är ett återkommande tema i de flesta texter. Argumenten tar dock avstamp i från vitt skilda perspektiv. Förespråkarna för de religiösa friskolorna hävdar att dessa skolor är integrationsfrämjande genom den trygghet eleverna känner på dessa skolor medan kritikerna hävdar att de är uppdelande och exkluderande. Med

¹⁴⁶ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 32

mångfald avser oftast förespråkarna en mångfald *av* skolor. Kritikerna använder mångfaldsbegreppet i den meningen att det handlar om mångfald *i* skolan.

I *Kampen om barnen* tvistar artikelförfattarna om det är föräldrarnas rätt att välja en skola som har en profil i linje med deras livsåskådning eller om barnen i skolan har rätt att skyddas mot ideologisk indoktrinering då barnen inte har möjlighet att själva ta ställning och göra val som innefattar livsåskådning. Båda parter hänvisar till samma konventioner för att påvisa den legitima rätten i sina argument. Andra debattörer vill ändra de internationella konventionerna till barnens fördel.

I kategorin *Kunskapsrelativism eller alternativ vetenskap?* kommer diskussionen beröra kraven på att innehållet i skolans utbildning ska vila på vedertagna vetenskapliga metoder. Detta är en kritik som främst riktar sig mot den undervisning i många konfessionella friskolor som grundar sig på religionens skapelseberättelser och de teorier med vetenskapliga förtecken som utmynnat från dessa. Med detta menar jag kreationism och intelligent design i första hand.

Uppfyllandet av läroplanerna, skollagen och värdegrunden är ett tema som återkommer i flera debattartiklar och är den grund på vilken min undersökning om den praktiska verksamheten på konfessionella friskolor vilar. Utgångspunkterna och perspektiven varierar från att antyda att de konfessionella friskolorna inte uppfyller läroplaner och värdegrund till att anse att skollagen är ”luddig” och därför borde ändras. Utgångspunkten för de artikelförfattare som är positiva till konfessionella friskolor är att skolorna av Skolverket anses uppfylla läroplaner och värdegrund och är dessutom de skolor som kontrolleras hårdast. Undersökningen av Skolverkets två rapporter om den praktiska verksamheten ger ett tvetydigt resultat. I undersökningen av 25 konfessionella friskolor, med betoning på de muslimska, framkommer att ingen kritik kan sättas i samband med deras inriktning. Rapporten om Livets Ords skolor däremot påtalar brister i både uppfyllandet av värdegrunden såväl som läroplanerna

6 Diskussion

I detta diskussionsavsnitt kommer jag att relatera resultaten från mina undersökningar av debattartiklar i dagspress samt de konfessionella skolornas praktiska verksamhet, mot värdegrunden, läroplaner och skollagen. En viktig del i detta är att jämföra och stödja förekommande resonemang och tankar från min resultatdel med litteraturgenomgångens teorier och diskussioner samt Skolverkets rapporter. Som tidigare påpekat varierar litteraturgenomgången från att vara problematiserande och diskuterande till att vara direkta partsinlagor med politiska förtecken. Även metoderna bakom Skolverkets rapporter och tillika värde kan diskuteras och ifrågasättas. Texterna i dagstidningarnas debattsidor är sällan teoretiserande utan belyser ofta på ett konkret sätt problem eller möjligheter som finns i de konfessionella friskolornas verksamhet. Resultatet av undersökningen och diskussionen som förs i detta avsnitt spelar en viktig roll för skolan och dess aktörer på flera sätt och på flera nivåer. Inte minst för mig i min roll som lärare. Jag kommer därför att behandla detta tema under en egen kategori.

6.1 Diskussion om resultat och litteraturgenomgång

6.1.1 Segregation, integration och mångfald

Både litteraturen och resultatet av undersökningen av texterna från dagstidningarnas debattsidor, ser segregation som en viktig fråga i samband med diskussionen om de konfessionella friskolornas existensberättigande. Men diskussionen om segregation och närliggande områden som mångfald och integration är en diskussion på olika plan och som tar avstamp från skilda synvinklar. De flesta röster i diskursen kring religiösa friskolor är eniga om att segregation, i vilken form det än må vara, är något icke önskvärt. Sandström är undantaget då han anser att vi borde tala om *skadlig* segregation och inte anser att segregation är något negativt per definition.¹⁴⁷ Detta betyder dock inte att integration är något positivt i allas ögon. Är priset för integration att assimileras in i den svenska kulturen är valet hellre segregation av en del enligt Samuelson.¹⁴⁸

Gällande de religiösa friskolornas segregeringseffekter anser Fjellkner att de konfessionella friskolorna har en avskiljande och separerande effekt, utan att gå in närmare på skälen till detta. Enligt henne måste målet vara att integrera olika kulturer och utsagt att detta då endast kan göras utanför skolor med en specifik religiös inriktning.¹⁴⁹ Samma inställning har Sabuni m.fl. som anser att det är bara i icke-konfessionella skolor som barn med olika religiösa och kulturella bakgrunder kan mötas innan fördomar slagit rot.¹⁵⁰ Detta är åsikter som har många beröringspunkter med Englunds tankar om den pluralistiska och demokratifostrande skolan. Englund menar i likhet med Fjellkner och Sabuni m.fl. att eleverna i de konfessionella skolorna inte kommer att möta pluralismen i skolan utan bara *en* värdebas och *en* gemensam religion. Englund skriver att sammanhållningen mellan skilda grupper i skolan skapar samhörighet och förståelse för de möjligheter som ligger i politiken att lösa konflikter med samtal.¹⁵¹ Des-

¹⁴⁷ F. M. Sandström, *Rätt att välja*, s. 40

¹⁴⁸ J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 93

¹⁴⁹ Mette Fjellkner, "Förbjud friskolor som står på religiös grund", Dagens Nyheter, 16 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=537439>]

¹⁵⁰ Nyamko Sabuni, Anders Carlberg, Nalin Pekgul., "Barn har rätt till andra värderingar än religiösa", Dagens Nyheter, 4 Maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=541977>]

¹⁵¹ T. Englund, *Utbildningspolitiskt systemskifte?*, s. 127, 154

sa åsikter kan sägas vara överensstämmande med intentionerna i läroplanen då det i läroplanens värdegrund står att ”skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse, samt under rubriken *Förståelse och medmänsklighet* att:

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i kulturell mångfald. Medvetenheten om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där.¹⁵²

Moloudi varnar för att redan segregering och marginaliserande människor tvingas att vända sig inåt och bort ifrån samhället. Detta ger ett öppet fält för religiösa friskolor i förorten som sedan förstärker ”vi och dom-känslan” i samhället.¹⁵³ Alltså en indirekt självvald segregation. Denna indirekta självvalda segregation och utanförskap kan sedan fungera som en rekryteringsbas för fundamentalism och kanske till och med självmordsbombare varnar Sabuni.¹⁵⁴ Som en direkt kommentar till detta svarar Davidsson och Lindström att fanatism har sin grund i utanförskap, otrygghet och fattigdom främst. Genom Skolverkets rätt till insyn minskar dessutom risken för fanatism och att isolerade celler där fanatismen kan få fäste.¹⁵⁵ Frågan alla måste ställa sig är om integration är ett mål vi alla skriver under på, eller accepterar vi minoritetskulturers självvalda eller påtvingade utanförskap vilket i förlängningen ger oss samhällen i samhället? Samuelson pratar om detta genom att beskriva att den muslimska populationen är numerärt tillräcklig för att en muslimsk inre marknad skall kunna etableras och att många troende muslimer önskar ett utanförskap som minskar risken för assimilering av deras kultur in i majoritetskulturen.¹⁵⁶

Förespråkarna för de konfessionella friskolorna skriver istället om de integrerande effekterna skolorna har. Pertoft m.fl. och Carlberg och Davidson anser alla att muslimska friskolor främjar integrationen in i det svenska samhället. Blandningen mellan svenska lärare och lärare från elevens ursprungskultur gör att trygga och delaktiga elever kan lotsas in i den svenska kulturen utan att ge upp sin egen.¹⁵⁷ Dessa åsikter påminner om det Gerle skriver; att de muslimska skolorna kan ses som en sluss in i det svenska samhället då muslimska föräldrar väljer en muslimsk skola för att bättre rusta dem för det svenska samhället. Men Gerle varnar samtidigt för att resultatet kan bli det omvända; att utanförskapet istället cementeras.¹⁵⁸

Frågan är hur en mono-etnisk, mono-kulturell eller mono-religiös skola kan uppfylla tanken på en social och kulturell mötesplats eller inse värdet med kulturell mångfald? Jag är medveten om att det finns vanliga kommunala skolor i Sverige som är likriktade socialt och/eller kulturellt, men skillnaden mot de konfessionella friskolorna är att detta är inte ett medvetet val av föräldrarna eller eleverna. Samtidigt är tanken på de muslimska friskolorna som en

¹⁵² *Lärarens handbok*, s. 9f

¹⁵³ Esmail Moloudi, ”Religiösa skolor är övergrepp mot barnen”, *Expressen*, 1 Oktober, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=703014>]

¹⁵⁴ Nyamko Sabuni, ”Rädda barnen från religiösa friskolor”, *Expressen*, 29 Augusti, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=427766>]

¹⁵⁵ Inger Davidson, David Lindström, ”Osaklig kritik mot religiösa friskolor”, *Expressen*, 11 November, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=468886>]

¹⁵⁶ J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 96

¹⁵⁷ Mats Pertoft, Yvonne Ruwaida, Mikaela Valterson, ”Religiösa friskolor gör barnen trygga”, *Expressen*, 6 maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=579752>], Anders Carlberg, Inger Davidson, ”Religiösa friskolor självklara i en demokrati”, *Dagens Nyheter*, 10 Maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=543593>]

¹⁵⁸ E. Gerle, *Mångkulturalismer och skola?*, s. 20

sluss in i det svenska samhället mig inte främmande. Bland annat skulle tvåspråkigheten och tryggheten i identiteten och kulturen på skolorna kunna fungera integrationsfrämjande. Detta skulle då vara en tidsbegränsad sluss in i det svenska samhället. Att genomgå hela sin skolgång i en monokulturell skola kan med fog ifrågasättas vara integrerande och uppfylla värdegrundens tankar om att eleven skall inse värdet i kulturell mångfald och tanken på skolan som en kulturell och social mötesplats.

Men är då de konfessionella friskolorna segregering? Ingen av författarna till debattartiklarna som hävdar detta refererar till några empiriska undersökningar. Svaret är att det mig veterligen inte finns några sådana undersökningar som kan bekräfta eller motsäga detta. I Skolverkets utredning *Barn mellan arv och framtid* skriver utredarna att det inte har gått att mäta några verkliga effekter av de muslimska friskolorna gällande segregering på grund av att deras verksamma tid varit för kort.¹⁵⁹ Rapporten kom 1997 vilket snart är tio år sedan, vilket betyder att det nu antagligen finns ett empiriskt underlag att mäta och analysera. Detta är enligt mig både önskvärt och av stor vikt att utreda.

Jag anser att Gerles tankar om misstänksamheten mot de konfessionella friskolorna är värda att ta i beaktning. Gerle frågar sig om de verkligen är segregering och jämför med franska, tyska, och estniska skolor i Stockholm som hon menar inte har lett till ökad segregering. Kan då istället motståndet mot dessa skolor handla om att ”de andra” nu blivit så många att det hotar homogeniteten i Sverige? Sätt detta i samband med motståndet mot moskébyggen och resultatet av undersökningen i denna studies bakgrundsbeskrivning som visar att en majoritet ser islam som icke förenligt med demokrati och medför kvinnoförtryck och frågan är mer än berättigad anser jag.¹⁶⁰

6.1.2 Kampen om barnen

Religiösa föräldrars vilja att placera sina barn i konfessionella friskolor bottnar förmodligen i att den sekulariserade och kanske religionsfientliga offentliga skolan inte förmår att göra de religiösa eleverna rättvisa. Gerle skriver att tanken på att religionen är något som tillhör den privata sfären är en främmande tanke för familjer med en religiös livsåskådning. Då religion och etik inte ryms inom det offentliga utan hänvisas till det privata är det naturligt att kraven på konfessionella friskolor ökar.¹⁶¹ Gerle skriver även att just synen på religionen som en privatsak nu utmanas av muslimer som anser att religionen är allt annat än en privatsak, utan i allra högsta grad en del av det offentliga livet. Kravet på religionsfrihet handlar nu om rätten till att utöva sin religion inom det offentliga, i skola och arbetsliv.¹⁶²

Ruwaida m.fl. i likhet med Carlberg och Davidson anser att föräldrar har rätt att välja en skola med en profilering som överensstämmer med deras religiösa eller filosofiska livsåskådning. Ruwaida m.fl. anser att föräldrarnas rätt att välja inriktning på skolan åt sina barn är ett sätt att fullfölja religionsfriheten. Författarna jämför detta val med andra familjers rätt att välja en alternativ pedagogisk inriktning likt Montessoris eller familjer som vill låta sina barn satsa på franska, musik eller fotboll.¹⁶³ Jämförelsen är kanske haltande, då skolor med inriktning på fotboll, musik eller franska inte har en inbyggd värdegrund som innefattar etik, moral och underkastelse med tillhörande hot om straff vid ett ”dåligt” leverne. De nämnda skribenterna

¹⁵⁹ SOU 1997:810, s. 7

¹⁶⁰ Jonas Otterbeck, *Stereotyper styr vår syn på islam*, Lärarförbundet, 2001, hämtad 22 November 2006, [<http://www.lararforbundet.se/web/papers.nsf/Documents/003E9D8A>]

¹⁶¹ E. Gerle, *Mångkulturalismer och skola?*, s. 23f

¹⁶² E. Gerle, *Mångkulturalismer och skola?*, s. 26

¹⁶³ Mats Pertoft, Yvonne Ruwaida, Mikaela Valterson, ”Religiösa friskolor gör barnen trygga”, *Expressen*, 6 maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=579752>]

hänvisar alla till *Den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheter* artikel 14 samt FN:s barnkonvention artikel 14 som båda kan tolkas som en rätt för föräldrarna att tillförsäkra sina barn en utbildning som överensstämmer med deras livsåskådning.

Flera skribenter är av rakt motsatt uppfattning. De anser alla att barnets rätt till frihet från religion måste prioriteras. För detta anger de likartade skäl. Moloudi¹⁶⁴ och Sabuni¹⁶⁵ anser att religion är de vuxnas angelägenhet och att barn inte har någon övertygelse. Sabuni m.fl.¹⁶⁶ anser att barnen måste skyddas från indoktrinering och Sturmark anser att skolan inte skall användas som ett medel i barnets uppfostran.¹⁶⁷ Moloudi, Sturmark och Sabuni m.fl. hänvisar även de till FN:s barnkonvention som i artikel 13 och 14 berör barnets rätt till tankefrihet, religionsfrihet och att sprida och motta information i vilken form som barnet väljer. Återigen ger hänvisningarna till samma konvention av två helt skilda uppfattningar en fingervisning om hur paradoxfullt det juridiska området kring de konfessionella skolorna är. Dock anses föräldrarnas rätt till att tillförsäkra sina barn en utbildning som överensstämmer med deras livsåskådning, som den står uttryckt i Europakonventionens artikel 14, väga tyngst då ärendet har varit uppe för prövning flera gånger av Europeiska kommissionen, skriver utredarna i rapporten *I god tro*.¹⁶⁸

Bakgrunden till skollagens tvetydiga formuleringar om undervisningens icke-konfessionella karaktär men att en fristående skola får ha en konfessionell inriktning, är just hänvisningen till Europakonventionens artikel 9 och 14. Gerle skriver att regeringens medvetenhet om Europakonventionens artiklar fick utslag i den proposition som följde av friskolekommitténs betänkande 1995. I propositionen står:

Fristående skolor skall svara mot de allmänna mål och den värdegrund som gäller för utbildningen i det offentliga skolväsendet. En fristående skola kan inom ramen för dessa krav ha en konfessionell inriktning (proposition 1995/96:200, s. 31)¹⁶⁹

Gerle kommenterar det med att det verkar som att man tänkt sig att skolans undervisning skulle kunna delas upp i två delar. En perspektivlös och allmän del som möjligtvis anknyter till en vag humanistisk värdegrund samt en religiös och moralisk del där ett tydligt profilerat religiöst inslag tillåts sig göra gällande. Gerle menar att propositionen ger klartecken om skolan kan separera dessa två delar, men hon ställer sig frågande till om det är möjligt.¹⁷⁰ Björklund m.fl. ser samma problem som Gerle och använder en metafor när de skriver att ”det är en tulipanos som försöker smälta ihop två helt oförenliga principer”. Björklund m.fl. kommenterar detta med att man kan tycka att antingen tillåts konfessionella friskolor eller så skall alla skolor vara icke-konfessionella.¹⁷¹

¹⁶⁴ Esmail Moloudi, ”Religiösa skolor är övergrepp mot barnen”, Expressen, 1 Oktober, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=703014>]

¹⁶⁵ Nyamko Sabuni, ”Rädda barnen från religiösa friskolor”, Expressen, 29 Augusti, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=427766>]

¹⁶⁶ Nyamko Sabuni, Anders Carlberg, Nalin Pekgul., ”Barn har rätt till andra värderingar än religiösa”, Dagens Nyheter, 4 Maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=541977>]

¹⁶⁷ Christer Sturmark, ”Religiösa friskolor förvrider barnen”, Expressen, 19 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=567688>]

¹⁶⁸ SOU 1998:113, s. 338

¹⁶⁹ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 53

¹⁷⁰ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 53

¹⁷¹ Jan Björklund, Ulf Nilsson, Ana Maria Nartil, Elene Odenljung, ”Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor”, Dagens Nyheter, 31 Oktober, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=481230>]

Så ser det den juridiska och lagbundna kontexten och bakgrunden till kampen om barnen ut. Den allmänmännsliga diskussionen handlar om vart gränsen går för föräldrars rätt till att bestämma över sina barn. Är det som Samuelson skriver; att det är en självklar sak att föräldrarna avgör barnens fostran och vilken skola de skall gå i, då barn enligt islam inte uppfattas som individer utan en del av familjen, kollektivet?¹⁷² Eller har barnen rättigheter och friheter, som innebär att sätta dem i en religiös skola är ett mentalt övergrepp som går att jämställa med kroppslig stympning? Det sistnämnda är tankar som formuleras av Sturmark när han beskriver en föreläsning i Oxford av Nicholas Humphrey, professor i psykologi, som arrangerades av Amnesty International och handlade just om religiösa friskolor.¹⁷³

6.1.3 Kunskapsrelativism eller alternativ vetenskap?

Resultatredovisningen visar på att flera författare till debattartiklarna kritiserar de konfessionella friskolornas undervisning i de naturvetenskapliga ämnena. Kritiken riktar sig då framför allt mot vissa skolors behandling av arternas utveckling och jordens uppkomst. Dessa skolor ersätter eller kompletterar undervisningen i evolutionsläran och Big Bang-teorin med Bibelns skapelseberättelse och i många fall kreationism och intelligent design, som är religiösa alternativa teorier som är vetenskapliga till sin art men som av de flesta forskare bedöms som pseudovetenskaper.¹⁷⁴ Läroplanernas värdegrund föreskriver att undervisningen skall ”vara saklig och allsidig” samt att ”alla föräldrar skall med samma förtroende kunna skicka sina barn till skolan, förvissade om att barnen inte blir ensidigt påverkade till förmån för den eller andra åskådningen.”¹⁷⁵ Frågan är om kreationism och bibelns skapelseberättelse kan anses som ett sakligt alternativ och ett bidragande till förhindrandet av ensidig påverkan.

Sturmark tar i sin artikel upp ett fall med en gymnasielärare som påstår att Darwins evolutionsteori är död inom 20-30 år. Han skriver även att denna lärare istället undervisar om kreationism och intelligent design och ljuger för sina elever om vad evolutionsläran kan förklara. Sturmark anser att denna undervisning strider mot läroplanernas krav på saklighet och undrar om skolan får lära ut vad som helst.¹⁷⁶ Fjellkner är inne på samma spår och är starkt kritisk mot den skepsis som föreligger mot den vetenskapliga metoden att belägga fakta. Hon ser ett hot mot kunskapsområdet i den naiva tanken på att ”alla teorier om sakernas tillstånd är lika värda”. Fjellkner anser att det inte får finnas några tveksamheter att det är kunskaper härledda ur vetenskapliga metoder som ensam rår innanför skolans väggar.¹⁷⁷

Selander och Sundbom försvarar det vetenskapliga värdet i intelligent design som de anser är ett vedertaget alternativ till evolutionsläran. De motiverar även berättigandet av undervisningen i intelligent design med att undervisningen enligt Skolverket ska vara ämnesövergripande och ha ett internationellt perspektiv och därför vill de vara öppna för den tvärvetenskapliga diskussion som ID-rörelsen skapat. Detta anser Selander och Sundbom rimmar med vetenskaplig frihet och kritiskt tänkande.¹⁷⁸

¹⁷² J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 98

¹⁷³ C. Sturmark, *Tro och vetande 2.0*, s. 245f

¹⁷⁴ Wikipedia, ”Intelligent design”, hämtad 20 December 2006, [http://sv.wikipedia.org/wiki/Intelligent_design]

¹⁷⁵ *Lärarens Handbok*, s. 10

¹⁷⁶ Christer Sturmark, ”Religiösa friskolor förvrider barnen”, *Expressen*, 19 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=567688>]

¹⁷⁷ Mette Fjellkner, ”Förbjud friskolor som står på religiös grund”, *Dagens Nyheter*, 16 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=537439>]

¹⁷⁸ Mats Selander, Margareta Sundbom, ”Intelligent design är en vetenskap”, *Expressen*, 22 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=570036>]

Att Bibelns skapelseberättelse samt kreationism och intelligent design framläggs som alternativ till vetenskapens teorier är ett faktum. Likaså att flera av de religiösa grupperna är starkt kritiska till humanismen och vetenskapens teorier om människans uppkomst och existens liksom kaledes. Den humanistiska synen på kunskap är enligt Livets Ords ledare Ulf Ekman både otillräcklig och falsk, den är rent av djävulsk.¹⁷⁹ Kornhall tar upp ett citat av den nuvarande skolchefen på Livets Ords skolor där hon kommenterar de största felen med den kommunala skolan:

- Vilka är deras lögnar: Utvecklingsläran. Barnen får detta tänkande så att när de får höra sanningen att bibeln är sann och Guds ord då är de impregnerade av lögnar så att Gud inte får plats.¹⁸⁰

Kornhall återger även en intervju med en före detta elev på Livets Ords skola där eleven beskriver hur de lär sig att jorden skapades för 5-6000 år sedan och att eleverna i klassen skratade åt att människan härstammade från apan.¹⁸¹ Att eleverna verkligen tvivlar på evolutions-teorin och istället anammar skapelseberättelsen bekräftas vid Skolverkets inspektion av Livets Ords skolor. Skolverket skriver att eleverna berättar att de får undervisning i både evolutionsläran och Bibelns skapelseberättelse samt att lärarna framlägger vad de tror är sant. Ingen av de intervjuade eleverna tvivlar på att Bibelns skapelseberättelse är mer tillförlitlig än evolutionsteorin.¹⁸²

Detta ställer en rad frågor om vad det ska undervisas om i skolorna. Ska vi t.ex. acceptera att vad de flesta forskare betecknar som en pseudovetenskap framförs som ett alternativ till vedertagna vetenskapliga metoder? Sturmark drar detta till sin spets genom att provokativt ställa frågan om vi ska tillåta att skolan lär ut att människosläktet skapades av ett flygande spagetimonster från yttre rymden för några tusen år sedan. Ska vi enas om att vetenskapens metoder är det mest tillförlitliga sättet att förklara hur världen är beskaffad och att skolan då endast ska undervisa i de kunskaper som uppnåtts genom detta förfarande? Eller ska vi ha en kunskapsrelativ syn och som ger andra teorier och förklaringar samma värde, att det är upp till var och en att ha sin egen tro och att det är upp till varje skola att avgöra vilka teorier som förklarar världens beskaffenhet bäst i enlighet med deras kultur och religion? Kursplanernas och läroplanernas målstyrning borde kanske i så fall kompletteras med formuleringar om vilken kunskapsbas undervisningen skall utgå ifrån och ett mer preciserat innehåll.

6.1.4 Uppfyllandet av läroplanerna, skollagen och värdegrunden

De konfessionella friskolornas uppfyllande av läroplaner och dess värdegrund är det centrala i frågan om deras existensberättigande. Kritikerna menar att så inte är fallet. Men frågan är oerhört komplex och mångbottnad och innefattar kritik mot värdegrundens formuleringar och innehåll såväl som mot den centrala förvaltningsmyndigheten Skolverket, som har i uppdrag att granska och bedöma uppfyllandet av läroplanerna och värdegrunden.

Inte oväntat hänvisar de författare som är positiva till konfessionella friskolor till att Skolverket i de flesta fall finner att verksamheten vara förenlig med läroplaner och värdegrund. Carl-gren och Davidson ger exempel på en muslimsk friskola och skriver att värdegrunden, som den är beskriven i Lpo94, inte på något sätt ses som oförenlig med den skolans islamiska profil. Att den inte ses som oförenlig är avhängigt hur man tolkar texternas intentioner och mål.

¹⁷⁹ S. Axelson, T. Pettersson, *Mot denna framtid*, s. 102

¹⁸⁰ P. Kornhall, *Kreationism i den svenska allmänna skolan och i de konfessionella friskolorna*, s. 25f

¹⁸¹ P. Kornhall, *Kreationism i den svenska allmänna skolan och i de konfessionella friskolorna*, s. 25f

¹⁸² *Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 24f

Att skolan inte ser värdegrunden som oförenlig med skolans islamiska profil innebär nödvändigtvis inte att tolkningen av värdegrunden är likställd en kommunal skolas tolkning t.ex. Modigh och Zackari skriver att många fristående skolor med konfessionell eller etnisk profil accepterar de värden som anges i läroplanerna, men att det uppstår problem när dessa värden utifrån en tradition och ett kulturarv de inte delar, senare skall tolkas.¹⁸³ Gerle ger ett annat exempel på hur tolkningarna av läroplanerna och värdegrunden kan väcka tvivel angående uppfyllandet av dem. Hon skriver om jämställdhetsidealet som det uttrycks i värdegrunden, ”lika tillgång till utbildning” och ”likvärdig utbildning” för alla oavsett kön, geografisk hemvist eller ekonomiska och sociala förhållanden. Då uttrycken inte är preciserade kan det därför leda till tolkningar som kan sättas samman med bakomliggande värderingar. Gerle frågar sig om man då kan förvänta sig att barnen får en likvärdig utbildning om skolan har en profil som anser att flickor och pojkar har olika framtida roller i samhället.¹⁸⁴

En del av ifrågasättandet av konfessionella friskolor bottnar i deras profilers auktoritet. Denna auktoritet kan vara inneboende i religionen eller i den verksamma personalen på skolan och barnens föräldrar. Kritiken utgår från den negativa bemärkelsen av ordet auktoritet som i det här fallet innebär åttlydnad och icke ifrågasättande. Ringqvist ställer tvivel angående dessa skolors förmåga att låta barnen utvecklas fritt och till egna tänkande individer. Hon är frågande till hur det blir när barnen får sin verklighetsuppfattning och världsbild förmedlad av auktoriteter som enligt författaren företräder något helt annat än vad som står skrivet i skolböckerna.¹⁸⁵

Dessa tvivel får stöd av Gerle som skriver att stora muslimska och kristna grupper finner läroplanens betoning på individens frihet och autonomi som tveksam ur religiös synvinkel. Auktoritet är en gemensam nämnare hos de båda grupperna. Muslimer betonar koranens, traditionens, föräldrars och lärares auktoritet medan de kristna talar om Guds ord förmedlat genom bibeln. Auktoriteten hos pastor, ledare och föräldrar är sammanbundet med att Gud har ett direkt budskap till individen.¹⁸⁶ Gerle skriver även att vissa konfessionella skolors intentioner kan komma i konflikt med grundläggande målformuleringar i läroplanen, till exempel allsidighet och saklighet. Hon frågar sig hur undervisningen ska kunna bedrivas i demokratiska arbetsformer om man på samma gång vill slå vakt om föräldramakt och lärarauktoritet.¹⁸⁷

Även Samuelson bekräftar tvivlen hos många troende muslimer angående de mål i läroplanen som handlar om att fostra till kritiskt tänkande, självständiga individer. Detta är inte självklara positiva värden av universell karaktär och för många är detta kontroversiella och svårförståeliga mål.¹⁸⁸ Jag vill påpeka att detta inte på något sätt är några empiriska bevis för att religiösa friskolor inte skulle tillåta barnen att utvecklas fritt och till egna tänkande individer. Att religiösa grupper ser problem i läroplanernas mål och en inbunden auktoritet i profilen innebär inte per automatik att skolorna i praktiken inte lever upp till läroplaner och värdegrund. Men ovan beskrivna texter stöder och bekräftar i viss mån Ringqvists tvivel.

Sabuni anser att den som stöder kvinnans frigörelse borde även ifrågasätta konfessionella friskolor då dessa fostrar kvinnor och män till traditionella könsroller.¹⁸⁹ Det går dock inte att

¹⁸³ F. Modigh, G. Zackari, *Värdegrundsboken*, s. 38

¹⁸⁴ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 45

¹⁸⁵ Lena Ringqvist, ”Religiösa friskolor farliga”, Svenska Dagbladet, 3 April, 2005, hämtad 1 December 2006, [http://www.svd.se/dynamiskt/brannpunkt/did_9458086.asp]

¹⁸⁶ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 117f

¹⁸⁷ E. Gerle, *Mångkulturalism – för vem?*, s. 56f

¹⁸⁸ J. Samuelson, *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, s. 100

¹⁸⁹ Nyamko Sabuni, ”Rädda barnen från religiösa friskolor”, Expressen, 29 Augusti, 2005, hämtad 1 December

hitta stöd för Sabunis påstående i de undersökta Skolverksinspektionerna i uppsatsens resultatdel. Skolverket skriver i rapporten *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande* att den allmänna bilden är att inget av könen missgynnas och att båda könen ges samma utrymme.¹⁹⁰ Inspektionen av Livets Ords skolor resulterade i mycket kritik mot skolornas uppfyllande av läroplaner och värdegrund, men inte heller här utdelades kritik mot traditionella könsroller eller bristande jämställdhet.

Men det finns trots detta flera skäl till att diskutera om konfessionella friskolor kan förmå att leva upp till jämställdhetsmålen. Rapporten *Barn mellan arv och framtid* skriver att det är möjligt att islam och de fundamentalistiska kristna kyrkorna inte är förenligt med den kvinnosyn som vi anser skall råda i våra skolor och i detta land, men att den debatten får föras på ett annat plan.¹⁹¹ Jag anser att dessa frågor är högst berättigade och motiverade: Kan en konfessionell friskola med en profilering som ser separerade roller i framtiden för flickor och pojkar, ses som trovärdiga i arbetet mot stereotypa och traditionella könsroller? Om flickor och pojkar separeras under undervisningen, kan de då sägas få en likvärdig utbildning? Att detta sker bekräftas av *Barn mellan arv och framtid* som skriver att på en skola var inte pojkar och flickor tillåtna att sitta bredvid varandra i bänkarna. Inte heller fick de arbeta tillsammans när det var grupparbete. Rektorn sa att föräldrarna ville ha det så, att det var ”muslimsk tradition”.¹⁹² Om vi ändå accepterar detta, är inte det då som Gerle skriver, kulturelativism?

Rapporten *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande* som innefattar inspektion av 25 stycken fristående skolor, drar slutsatsen att de påtalade bristerna i rapporten i första hand inte kan kopplas till deras profil. Inte heller ser rapporten några generella problem gällande verksamhetens förenlighet med de allmänna målen och värdegrunden. Skolverket ser inga indikationer på att allsidigheten och sakligheten skulle åsidosättas.¹⁹³ Inspektionen av Livets Ords skolor i Uppsala finner å andra sidan tydliga brister gällande skolans förmåga att leva upp till demokrati- och värdegrundsmål. Skolan brister även i strävan efter att forma eleverna till kritiskt tänkande och ifrågasättande samhällsmedborgare. Inte heller förmedlar skolan de grundläggande värden som finns formulerade i läroplanen för det obligatoriska skolväsendet. Däremot anser Skolverket att Livets Ords skolor uppfyller kraven på allsidighet och saklighet, med ett påpekande om vikten av kunskapsuppföljning hos eleverna gällande sexualkunskap och vetenskapens syn på jordens uppkomst.¹⁹⁴ Viktigt att påpeka är att Livets Ords skolor efter uppföljning av inspektionen nu bedöms vara godkänd.

Om Skolverket nu inte finner anledning att utdela kritik mot de 25 inspekterade skolorna i den ena rapporten och bedömer Livets Ords skolor vara godkända i dagens läge, måste diskrepansen mellan Skolverket och många av artikelförfattarna samt litteraturen bero på skillnader i tolkningen av skollagen, läroplaner och dess värdegrund. Alternativet är att Skolverkets inspektioner är tandlösa och ger en missvisande bild av de inspekterade skolorna på grund av metodernas utformning och art. De flesta av Skolverkets inspektioner är förannonserade i god tid, en av anledningarna till att jag valde ut just de rapporterna som finns med i detta arbete är

2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=427766>]

¹⁹⁰ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 27

¹⁹¹ SOU 1997:810, s. 34

¹⁹² SOU 1997:810, s. 31

¹⁹³ *Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372, s. 32

¹⁹⁴ *Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala*, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136, s. 28f

just på grund av att de är undantag från detta och är således oannonserade.¹⁹⁵ Systemet med förannonserade inspektioner är värt att diskuteras. Vilket värde kan en sådan inspektion tillskrivas? Men även oannonserade inspektioner på skolor som är medvetna att de kommer att provas regelbundet är inte en garant för att en korrekt bild ges av undervisningen på skolan.

Metoderna som användes vid utvärderingen av de 25 skolorna bestod huvudsakligen av dokumentgranskning, intervjuer inom och utom skolan, observationer och enkäter. Värdet av intervjuerna och enkäterna går att ifrågasätta. Detta på grund av att det finns en möjlighet att barnen kan bli instruerade om vad de ska säga vid utfrågningar av Skolverket. Per Kornhall, före detta lärare på Livets Ords Kristna gymnasium och avhoppad Livets Ord-medlem, skriver i sin uppsats om hur inspektionerna förbereds noga för att ge Skolverket rätt intryck. Han tar upp ett exempel med en elev som berättar att dagen innan inspektion fick eleverna öva en lektion för att senare ha samma lektion när Skolverket var på plats. Eleverna manipuleras också genom hot om att skolan kommer att läggas ner om inte barnet uppför sig.¹⁹⁶ Nu är som tidigare påpekat Kornhall ingen objektiv aktör och röst i denna fråga utan i allra högsta grad subjektiv. Hans anmälan till Skolverket låg till grund för den inspektionen som redovisas i detta arbete. Kornhall var också länge lärare på Livets Ords Kristna gymnasium. Men sätter man tilltro till Kornhall är hans uppgifter om undervisningen på dessa skolor högst värdefulla i bedömningen om undervisningen på dessa skolor.

Björklund m.fl. skriver att skollagens otydlighet ger utslag vid provningstillfällena för de konfessionella friskolorna. Att en och samma huvudman får bifall till en ansökan i ena fallet och avslag vid ett annat beror på att tjänstemännen hunnit bytas ut vid de olika tillfällena och de gör olika bedömningar.¹⁹⁷ Summa summarum av den här diskussionen är att skollagen, läroplanerna och dess värdegrund enligt mig måste skrivas om och förtydliga vilka målen är samt hur innehållet skall tolkas. Det är en ohållbar situation att en stor del av diskussionen om de konfessionella skolornas existensberättigande handlar om *tolkningar* av skollagen, läroplaner och dess värdegrund, då de flesta accepterar dess innehåll baserat på sin egen tolkning som hänger samman med kulturell, religiös och politisk bakgrund. Även Skolverkets metoder för inspektioner och granskning av skolor måste synas. Är det verkligen möjligt att ge en korrekt bild av situationen på en konfessionell skola som präglas av auktoritet och icke-ifrågasättande genom att i de flesta fall föranmäla besök? Men även i de fall då Skolverket gör oanmälda besök ställer jag samma tvivel om möjligheten att ge en korrekt bild baserad på dokumentgenomgång, intervjuer och några få observationstillfällen.

Jag ställer mig även frågan vart gränsen går för vilken huvudman som bedöms lämplig att starta en fristående skola. Idag bedöms både Livets Ord och Scientologerna vara lämpliga att kunna bedriva en undervisning som är överrensstämmande med läroplaner och skollagen. Detta trots att båda rörelserna är uppsatta på Föreningen Rädda Individens (FRI) lista över destruktiva sekter.¹⁹⁸ Jag är i likhet med Lars Leijonborg övertygad om att vi kommer att få se ansökningar från än mer fundamentalistiskt religiösa och politiska grupper i framtiden och huruvida dessa ansökningar kommer att bifallas eller få avslag är svårt att säga idag med nuvarande lagstiftning och tolkning av densamma.¹⁹⁹

¹⁹⁵ SOU 1998:113, s. 295

¹⁹⁶ P. Kornhall, *Kreationism i den svenska allmänna skolan och i de konfessionella friskolorna*, s. 22f

¹⁹⁷ Jan Björklund, Ulf Nilsson, Ana Maria Nartil, Elene Odenljung, ”Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor”, *Dagens Nyheter*, 31 Oktober, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=481230>]

¹⁹⁸ Föreningen Rädda Individens, hämtad 23 December 2006, [<http://home.swipnet.se/%7Ew-64518/>]

¹⁹⁹ Jan Björklund, Ulf Nilsson, Ana Maria Nartil, Elene Odenljung, ”Inför totalt stopp för nya religiösa

6.1.5 Betydelsen för skolväsendet

Ämnet för min undersökning och resultaten som har framgått har betydelse för både lärarutbildningen, skolornas verksamhet och skolans personal. Det är viktigt att komma ihåg att värdegrundens innehåll gäller för alla, värdegrundens innehåll är inte avhängig kulturell eller religiös bakgrund. Som lärare kommer man med stor sannolikhet att under sin utövning få möta elever och föräldrar med en stark religiös tro. Förhoppningsvis kan detta arbete, genom sin redovisning av problemen med tvetydigheten och tolkningsmöjligheterna, bidra till en ökad kunskap om de värden som står formulerade i läroplanerna och deras intentioner.

Resultaten visar att oavsett huruvida de konfessionella friskolorna kan sägas uppfylla läroplaner och värdegrundens innehåll har många av dessa skolor problem med lärarkompetensen. Detta är inte bara en facklig fråga eller en tillsynsfråga som rör skolverket. Oavsett vad man tycker om de konfessionella friskolornas profil har eleverna på dessa skolor rätt till utbildade och kompetenta lärare.

Som lärare, speciellt i de naturvetenskapliga ämnena, är det viktigt att känna till begreppen kreationism och intelligent design och deras innebörd. En lärare som inte är påläst om kreationism och intelligent design, och konfronteras med en elev som är insatt i dessa ”teorier”, som kan verka vetenskapliga till sin karaktär, ställs inför en svår situation. Likaså om eleven kräver att undervisningen skall kompletteras med framläggandet av dessa ”teorier”.

Men den viktigaste frågan som detta arbete förhoppningsvis väcker är: Hur skall den offentliga allmänna skolan bättre kunna tillgodose elever med en religiös livsåskådnings behov? Om vi nu inte accepterar att konfessionella skolor existerar inom skolväsendet så kommer dessa familjers behov likväl att kvarstå och den allmänna skolan måste på något vis måste kunna tillgodose dem detta.

Slutligen vill jag även nämna att mitt arbete med denna undersökning har övertygat mig om att innehållet i läroplaner och värdegrunden samt tolkningen av detta är något som i betydligt större utsträckning borde ingå i lärarutbildningen. Som mitt arbete har påvisat, är tolkningen av läroplanerna och värdegrunden inte en självklar sak, tvärtom är det oerhört komplext.

6.1.6 Förslag till fortsatt forskning

Ett mycket viktigt område för vidare forskning är att studera effekterna hos eleverna som genomgått sin utbildning, helt eller delvis, i en konfessionell friskola. Önskvärt är att undersöka huruvida dessa skolor bidrar till en ökad segregation och utanförskap, stereotypa könsroller och skilda uppgifter i samhället för män och kvinnor samt vilka kunskaper eleverna håller som sanna. Är evolutionsläran och Big bang-teorin underställt skapelseberättelser och kreationism hos eleverna som genomgått sin skolplikt i dessa skolor? Intressant skulle även vara att någon gjorde en längre deltagande observation på en av de konfessionella friskolorna. En deltagande observation med den nära kontakt detta skapar hos eleverna skulle kunna bidra med en mycket viktig bit i bilden av dessa skolor.

friskolor”, Dagens Nyheter, 31 Oktober, 2005, hämtad 1 December 2006,

7 Litteratur- och källförteckning

Litteratur:

Algotsson, Karl-Göran. *Från katekestvång till religionsfrihet*, Uppsala, Rabén & Sjögren, 1975

Axelson, Sigbert. Pettersson, Thorleif (Red.). *Mot denna framtid*, Stockholm, Carlssons Bokförlag, 1992

Englund, Tomas (Red.). *Utbildningspolitiskt systemskifte?*, Stockholm, HLS Förlag, 1996

Gerle, Elisabeth. *Mångkulturalism - för vem?*, Landskrona, Nya Doxa, 1999

Gerle, Elisabeth. *Mångkulturalismer och skola?*, Utbildningsdepartementet: Värdegrundsprojektet, 2000

Gustavsson, Arne. *Gud, makt och pengar*, Uppsala, Argus Förlag, 1988

Hartman, Jan. *Vetenskapligt tänkande. Från kunskapsteori till metodteori*, Lund, Studentlitteratur, 2004

Inspektion av fristående skolor med konfessionell inriktning eller motsvarande, Skolverkets rapport Dnr. 54-2003:2372

Kornhall, Per. *Kreationism i den svenska allmänna skolan och i de konfessionella friskolorna*, Rapport GY04051, Uppsala, Uppsala universitet, Institutionen för lärarutbildning, 5 poäng, 2004

Lärarens handbok, Solna, Lärarförbundet, 2002

Modigh, Fredrik. Zackari, Gunilla. *Värdegrundsboken, Om samtal för demokrati i skolan*, Stockholm, Regeringskansliet, 2000

Richardson, Gunnar. *Svensk utbildningshistoria*, Lund, Studentlitteratur, 1994

Samuelson, Jan. *Muslimers möte med svensk sjukvård och skola*, Lund, Studentlitteratur, 1999

Sandström, F. Mikael. *Rätt att välja. Hur konkurrens leder till bättre skolor*, Stockholm, Timbro, 2002

SOU 1997:810, *Barn mellan arv och framtid. Konfessionella, etniska och språkligt inriktade skolor i ett segregationsperspektiv*, Skolverkets rapport Dnr. 97:810

SOU 1998:113, *I god tro - Samhället och nyandligheten*, Stockholm, Socialdepartementet, 1998

Sturmark, Christer. *Tro och vetande 2.0*, Falun, Nya Doxa, 2006

Tillsyn över utbildningen vid stiftelsen Livets Ords skolor i Uppsala, Skolverkets rapport Dnr. 54-2001:3136

Widenfors, Marcus. *Konfessionella friskolor. En studie om vilka argument som förekommer i dagstidningarnas debattartiklar och insändare om konfessionella friskolor, och en analys av argumenten i relation till skollagen och värdegrunden i läroplanerna*, Malmö, Malmö högskola, Lärarutbildningen Individ och Samhälle (IS), 10 poäng, 2005

Tidningsartiklar:

Dagens Nyheter:

Björklund, Jan. Nilsson, Ulf. Nartil, Ana Maria. Odenljung, Elene. "Inför totalt stopp för nya religiösa friskolor", *Dagens Nyheter*, 31 Oktober, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=481230>]

Carlberg, Anders. Davidson, Inger. "Religiösa friskolor självklara i en demokrati", *Dagens Nyheter*, 10 Maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=543593>]

Davidson, Inger. "Folkpartiet spelar med de främlingsfientliga krafterna", *Dagens Nyheter*, 2 November 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=482233>]

Fjelkner, Mette. "Förbjud friskolor som står på religiös grund", *Dagens Nyheter*, 16 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=537439>]

Sabuni, Nyamko. Carlberg, Anders. Pekgul, Nalin. "Barn har rätt till andra värderingar än religiösa", *Dagens Nyheter*, 4 Maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=541977>]

Expressen:

Davidson, Inger. Lindström, David. "Osaklig kritik mot religiösa friskolor", *Expressen*, 11 November, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=468886>]

Moloudi, Esmail. "Religiösa skolor är övergrepp mot barnen", *Expressen*, 1 Oktober, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=703014>]

Pertoft, Mats. Ruwaida, Yvonne. Valterson, Mikaela. "Religiösa friskolor gör barnen trygga", *Expressen*, 6 maj, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=579752>]

Sabuni, Nyamko. "Rädda barnen från religiösa friskolor", *Expressen*, 29 Augusti, 2005, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=427766>]

Selander, Mats. Sundbom, Margareta. "Intelligent design är en vetenskap", *Expressen*, 22 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=570036>]

Sturmark, Christer. ”Religiösa friskolor förvrider barnen”, Expressen, 19 April, 2006, hämtad 1 December 2006, [<http://expressen.se/index.jsp?a=567688>]

Svenska Dagbladet:

Ringqvist, Lena. ”Religiösa friskolor farliga”, Svenska Dagbladet, 3 April, 2005, hämtad 1 December 2006, [http://www.svd.se/dynamiskt/brannpunkt/did_9458086.asp]

Nätsidor:

Blomqvist, Håkan. *De små stegens tyranni*, Humanisterna, 2002, hämtad 20 November 2006, [<http://www.humanisterna.org/humanisten/1y2002/desmastegenstyranni.html>]

Brandt, Olle. *Sverige behöver friskolorna*, Signum, 2006, hämtad 22 November 2006, [<http://www.signum.se/signum/template.php?page=read&id=2614>]

Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, Europa, hämtad 23 November 2006, [http://europa.eu.int/constitution/sv/fptoc146_sv.htm]

FN:s konvention om barnets rättigheter, Rädda Barnen, hämtad 23 November 2006, [<http://www.rb.se/sv/Barnkonventionen/LangaVersionen/>]

Friskolereformen – konfessions skolans återkomst, Analys & kritik, 2005, hämtad 22 November 2006, [<http://www.analyskritik.press.se/Sverige/Skola/Friskolereformen.htm>]

Fristående skolor, Skolverket, hämtad 28 December 2006, [<http://www.skolverket.se/sb/d/379>]

Föreningen Rädda Individen, hämtad 23 December 2006, [<http://home.swipnet.se/%7Ew-64518/>]

Intelligent design, Wikipedia, hämtad 20 December 2006, [http://sv.wikipedia.org/wiki/Intelligent_design]

Kreationism, Wikipedia, hämtad 28 December 2006, [<http://sv.wikipedia.org/wiki/Kreationism>]

Otterbeck, Jonas. *Stereotyper styr vår syn på islam*, Lärarförbundet, 2001, hämtad 22 November 2006, [<http://www.lararforbundet.se/web/papers.nsf/Documents/003E9D8A>]